

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

LYMBUS 2023

Tartalom

- 9 CSERMELYI JÓZSEF
A bécsi Erdődy levéltár oklevélsorozatának regesztái
(D 1275–1323. jelzetek)
- 71 ÓSZ SÁNDOR ELŐD
Bejegyzések a balázsfalvi görögkatolikus gyűjtemény
Eber-kalendáriumában (1564–1794)
- 103 PETNEHÁZI GÁBOR
Responsio ad quaestionem dilemmaticam.
Szepsi Laczkó Máté ismeretlen röpirata
- 131 BÓDAI DALMA
Adalék a Thurzó és az Esterházy család konfliktusához:
Czobor Erzsébet végrendelete (1626. március 29.)
- 155 SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA
Tanúvallomások Balassi Bálintról és az általa az 1580-as évek
közepén birtokadományt nyert két egri huszártisztról
(Füleek, 1629. november 20.)
- 167 BALOGH ZSUZSÁNNA
Bethlen János levele I. Apafi Mihálynak a Bánffy Dénes elleni
vádakról (1674)
- 185 BÁNDI ANDRÁS
Keresztesi Sámuel nyolc levele a gergelyfjai lelkészválasztás
kapcsán (1683–1684)
- 203 TÓTH FERENC
A kuruc király katolizál? Jelentés Thököly Imre 1703-as
áttéréséről
- 215 TÓTH GERGELY
Vizsgálat ifj. Burius János és Bél Mátyás ellen a pietista tanok
ügyében (1711). (A vizsgálatról szóló memorandum eredeti
szövege és fordítása)

- 261 KOC SIS ANNAMÁRIA
A boszorkányság ismeretlen forrásai Szabolcs vármegye levéltárában I.
- 297 LAKI FERENC – VERESS FERENC
Báró Meskó Éva Mária végrendelete (1762, 1772)
- 321 HEGYI ÁDÁM
A Békési Református Egyházmegye özvegy-árvapénztárának alapító okirata (1790)
- 355 DÓBÉK ÁGNES
Katona István történetíró levelei Eszterházy Károly egri püspökhöz. Adalékok Katona munkamódszeréhez és a *Historia Critica Regum Hungariae* kiadástörténetéhez
- 373 DEÁK ÁDÁM
Csanád vármegye anyautasítása és követi végjelentése az 1811/12. évi országgyűlésen
- 399 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Jan Ackersdijck ismeretlen levelei első magyarországi útjáról (1823)
- 427 NAGY ÁGOSTON
Adminisztratív magyarosítási törekvések Pest vármegyében: A megyei statútumok és Knar János kishartai evangélikus lelkész *Egy két szó a' ditső Magyar nyelv ügyében* című munkája
- 465 RÓZSAFALVI ZSUZSANNA
Teleki Sándor színészbarátai, különös tekintettel Prielle Kornéliára
- 491 LAJTAI L. LÁSZLÓ
„I hope that you will go on to clear the many obscure points in Hungarian history”. Arthur J. Patterson levelei Hunfalvy Pálhoz (1871–1885)
- 537 KINCSES KATALIN MÁRIA
A magyar törvényhatóságok 1904. évi köszönőlevelei és hálafeliratai a Rákóczi-hamvak hazahozatala alkalmából

- 575 KISS MÁRTON
II. Rákóczi Ferenc emlékezete Baranya vármegyében
(1903–1940)
- 615 FÓRIS ÁKOS
Szovjet atrocitások és háborús propaganda. Dokumentumok
Nagyszalonta 1944. szeptemberi megszállásához
- 649 PETRÁS ÉVA
Két újonnan feltárt dokumentum a magyar jezsuiták
második világháború utáni vatikáni jelentéseiből
- 671 FEJÉRDY ANDRÁS
Magyarország és a szentszéki–szovjet *modus vivendi* esélye.
Nagy Töhötöm SJ 1946. február 15-i jelentése
XII. Piusz számára
- 711 GECSÉNYI LAJOS
Az altöttingi emigráns „kormány” történetéhez (1947–1948)
- 721 BÁBA VIKTÓRIA – VÁRDAI LEVENTE
Egy pécsi születésű francia idegenlégiós katonai iratai
- 745 GÉCZI RÓBERT
A cionizmus és a zsidók kivándorlása Romániából
(1945–1960)
- 773 BERTALAN PÉTER
Szürke eminenciás Somogyországban
- 805 FARKAS JUDIT ANTÓNIA
„Kedves Hruscsov úr!” Ed Sullivan magyar fiatalok kivégzése
ellen tiltakozó levélíró kampánya (1959)
- 839 LÁSZLÓ SZABOLCS
Magyar írók útijelentései az Iowa Cityben megrendezett
Nemzetközi Íróprogramról (1971–1981)
- 889 PALÁDI RENÁTA
Források az ungvári magyar konzulátus megnyitásához
(1989–1991)

919 SERES ATTILA
A magyarországi rendszerváltás történetének (1985–1994)
hungarikái a kijevei levéltárakban. Kutatási beszámoló,
feltárási jegyzékek és válogatott dokumentumok

Seres Attila

A magyarországi rendszerváltás történetének (1985–1994) hungarikái a kijevi levéltárakban

Kutatási beszámoló, feltárási jegyzékek és válogatott dokumentumok

Kutatási beszámoló

2016. október 2–14. között Riba András Lászlóval, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI) tudományos munkatársával, a RETÖRKI által létrehozott kutatócsoport tagjaiként Kijevben folytattunk levéltári kutatásokat. A kutatóút szakmai, intézményi és pénzügyi háttérét a RETÖRKI biztosította. Október 2-án, vasárnap utaztunk Kijevbe, és 14-én, pénteken utaztunk haza Budapestre, így az ottani kutatásra összesen kilenc munkanap állt rendelkezésünkre.¹

A gorbacsovi peresztrojka és a magyar–szovjet kapcsolatrendszer kontextusában a magyarországi rendszerváltás történetére vonatkozó, különböző oroszországi föderációs és szakhatósági levéltárban őrzött releváns iratanyag jelentős része mind a mai napig titkosított, a merev oroszországi jogi szabályozás nem teszi lehetővé számunkra azt, hogy ezt a forráskört teljes körűen, a magyar történelmi szempontrendszer felől vizsgálva célirányosan és szisztematikusan feltárjuk.² Azonban a központi szovjet párt- és állami szervek 1985–1991 közötti irattermelésének jelentős része – másolati példányok formájában – Ukrajna levéltáraiban is megtalálható, mivel annak idején, ügyviteli vagy tájékoztatási céllal, netán illetékességből fontos stratégiai dokumentumokat küldtek meg az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (USZSZK) párt- és állami szerveinek. Azok az ukrain levéltárak, amelyek részben az USZSZK jogutód archívumainak tekinthetők, nyitottabb közkapcsolati és tudománypolitikai stratégiát követnek és jóval

¹ A munkánkat a helyszínen dr. Keskeny Ernő, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete segítette. Az eredeti beszámoló keltezésének időpontja: 2016. október 17. A közvetlenül a kutatóút után összeállított szöveget a publikálás szempontrendszerének alávetve 2023 nyarán kiegészítettük és stilizáltuk.

² Az 1985–1990 közötti magyar–szovjet politikai és gazdasági kapcsolatokra vonatkozó alapmunka Rainer M. János és Baráth Magdolna forráskiadványa Mihail Gorbacsov és magyar vezetők tárgyalásairól, illetve Baráth Magdolna erre a forrásbázisra építő egyik tanulmánya. Lásd BARÁTH–RAINER M., 2000, illetve BARÁTH, 2014. Az ezekben a szakmunkákban hivatkozott orosz levéltári dokumentumok jelentős része a moszkvai Gorbacsov Alapítvány Archívumából származik. Döntően ugyanerre a forráskörre támaszkodnak azok az oroszországi szakkiadványok is, amelyekből a gorbacsovi éra magyar–szovjet kapcsolataira vonatkozó adatokat, információkat nyerhetünk. A példa kedvéért lásd ЧЕРНЯЕВ–ВЕБЕР–МЕДВЕДЕВ, 2008, 103, 136–137, 450. Az eredeti, 2016. évi beszámoló összeállítását követően jelent meg egy döntően magyar diplomáciai dokumentumokra, a Kijevi Magyar Főkonzulátus jelentéseire támaszkodó forráskiadvány Kárpátjáról és a kárpátaljai magyarság helyzetéről az 1985–1990 közötti fél évtizedben. Lásd SERES, 2023. Az 1989–1994 közötti magyar–ukrán kapcsolatokra vonatkozó alapmunka Keskeny Ernő monográfiája. Lásd KESKENY, 2012, 82–85, 94–97.

érzékenyebben reagálnak a nemzetközi kutatási trendekre, mint az oroszországi közgyűjtemények, továbbá az archív dokumentáció kutatását, kutathatóságát illetően is jóval rugalmasabb szabályozás alá esnek. Joggal feltételeztük tehát, hogy Kijevben számos olyan információ vagy adat is a birtokunkba kerülhet, amelyeket a moszkvai levéltárakban, objektív okokból, egyelőre nem ismerhetnénk meg.

A kutatómunka célja elsősorban a magyarországi rendszerváltás és a magyar–szovjet, illetve magyar–ukrán bilaterális kapcsolatok 1985–1994 közötti időszakának történetére vonatkozó kijevi levéltári források lelőhelyének meghatározása, mennyiségének és jellegének felmérése, feltárása, magyar nyelvű regisztereinek elkészítése volt, különös tekintettel két ukrainai központi állami levéltárra, Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltárára és az Ukrainai Társadalmi Szervezetek Központi Állami Levéltárára.³ A kutatómunka kronológiai határait a szovjetunióbeli politikai-társadalmi reformfolyamat, az úgynevezett gorbacsovi peresztrojka kezdő dátuma (1985) és a magyarországi rendszerváltás utáni első demokratikus kormányok, az Antall- és a Boross-kormány működésének záró dátuma (1994) jelölte ki, amely egy teljes évtizednyi időszakot ölel fel. A primer források kutatásában vezérfonalként szolgált a magyarországi rendszerváltás eseménysora, és esetünkben az annak releváns nemzetközi kontextusát adó magyar–szovjet, majd magyar–ukrán bilaterális viszonyrendszer,⁴ de igyekeztünk feltérképezni a kárpátaljai magyarság történetére vonatkozó dokumentációnak azt a részét is, amely korrelációban áll ezzel a két tematikai egységgel, illetve a magyarországi rendszerváltással összefüggésben értelmezhető.

Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltára Ukrajna legfontosabb állami központi levéltára, amely a Szovjetunió keretén belüli USZSZK forradalmi és legfelső szövetségi köztársasági igazgatási szerveinek 1917–1991 közötti, illetve a modern kori, 20–21. századi független Ukrajna hatalmi és közigazgatási szerveinek 1991–1992-től keletkezett iratanyagát őrzi. A levéltár ma is használt nevét (ЦДАВО України) 1992-ben nyerte el. A levéltár jogelődjének az 1941-ben három ukrainai archívum egyesítésével létrehozott USZSZK Forradalom és Szocializmus Építése Történetének Központi Állami Levéltára tekinthető. A levéltár fondok szerinti beosztása is az egyes iratképző szervek ennek megfelelő periodizációjú és évkörű tago-

³ A levéltári és könyvtári szakterminológiában elterjedt és meggyökeresedett hungarika – vagy számos forrásban Hungarica – etimológiája csak nyelvtani értelemben azonos a „hungaricum” kifejezéssel (ugyanis mindkettő a latin Hungaricus melléknévből ered), de szemantikai értelemben nem. A hungarika egy gyűjtőfogalom, elsősorban a magyar történelem, irodalom- és művelődéstörténet külföldön fellelhető írott és tárgyi forrásait értjük alatta. A levéltári forráskutatásban tágabb értelemben ide tartozik minden olyan külföldi irategyüttes, amelynek magyar történeti vonatkozása van. Ember Győző ma is etalonnak számító levéltári terminológiai szakszótára szerint a Hungarica (magyar fonetikus kiejtés szerint: hungarika) kifejezés eredete az *acta Hungarica* („magyar iratok”) latin szókapcsolat rövidített formája. Lásd EMBER, 1982, 97.

⁴ Az eredeti, 2016. évi kutatási beszámoló kelte óta már napvilágot látott jó néhány, az 1990–1994 közötti magyar–ukrán viszonyrendszert feldolgozó megkerülhetetlen forrástár és tudományos közlemény. A teljesség igénye nélkül lásd például SÁRINGER, 2018, 60–62, 249–255, 293–295, 300–307, 329–337; SÁRINGER, 2021; PALÁDI, 2021a; PALÁDI, 2021b.

lódását tükrözi. A Külügyminisztérium és a Védelmi Minisztérium iratanyagán kívül, amelyek jelenleg is önálló szakhatósági archívumokban lelhetők fel, ebben a levéltárban őrzik és kezelik a legfontosabb törvényhozó szerv, az USZSZK Legfelső Tanácsa, illetve Ukrajna Legfelső Radája, egyes miniszteriális szervek (például a Minisztertanács, az Igazságügyi Minisztérium, a Gazdasági Minisztérium, a Kulturális Minisztérium, a Kereskedelemügyi Minisztérium) és a jogszolgáltatás szervei (például az USZSZK Legfelső Bírósága, az USZSZK Legfelső Ügyészsége) iratanyagát.

Ebben a levéltárban, a rendelkezésre álló rövid időben összesen 48 ügyiratot (справа) rendeltünk, ebből egybe nem tekinthettünk be, így összesen 47 őrzési egységet nézhetünk át alaposabban. Közülük 21-ben bukkantunk magyar vonatkozású iratra, míg 26-ban nem találtunk releváns dokumentumot. A 48 ügyirat 4 fond (az 1. számú fond – Ukrán Legfelső Rada, a 2. számú fond – USZSZK, illetve Ukrajna Minisztertanácsa, az 5110. számú fond – Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága, az 5233. számú fond – Leonyid Kravcsuk államelnök titkársága) 4 állagából (опис – opisz)⁵ rendeltük meg a kutatótermi szolgálattól. A magyarországi rendszerváltás, a magyar–szovjet, illetve a magyar–ukrán bilaterális kapcsolatok történetének kutatásában ezek a fondok bizonyultak a leginkább releváns őrzési egységeknek.

A levéltárban fellelt dokumentumokból nyomon követhetjük a magyar–ukrán diplomáciai és konzuli kapcsolatok alakulását 1991 után, kirajzolódnak a külképviseletek (az ungvári és a nyíregyházi főkonzulátus, a kijevi és a budapesti nagykövetség) megszervezésének főbb problémái. Az ukrán iratanyagból kiderül, hogy 1990–1991 folyamán az USZSZK köztársasági igazgatási szervei, illetve a kijevi helyi szervek nem támogatták, hogy a Magyar Köztársaság megvásárolja a Kijevben addig bérelt Rejtarszka utca 33. szám alatti ingatlant, arra hivatkozva, hogy nincs jogi alap a kölcsönösség elvének érvényesítésére, mert az USZSZK-nak sincs önálló külképviselete Magyarországon.⁶ Az ingatlan megvásárlását az Antall-kormány néhány hónappal a megalakulása után kezdeményezte, de a kérdés rendezésére csak Ukrajna függetlenségének kikiáltása után kerülhetett sor. Ekkortól az új ukrán kormányzat prioritásként kezelte, hogy megszilárduljon az ország nemzetközi jogi helyzete, érdekeltté vált abban, hogy minél több külföldi állam ismerje el az ország függetlenségét, és ennek szimbolikusan is nyomatékot adjon önálló diplomáciai képviseletek megnyitásával Kijevben.

A Minisztertanács levéltári anyagának fondjában található egy feljegyzés az Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter és Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter között 1992. szeptember 22-én, az ENSZ New York-i székházában zajlott megbeszélésről, amelyen a felek áttekintették a magyar–ukrán államközi kapcsolatok teljes spektrumát.⁷ Mivel az ukrainai kisebbségek jogállásáról meghozott ukrainai törvény nem tartalmazott az autonómiát is szavatoló közigazgatási-adminisztratív földrajzi egységek

⁵ Az ukrainai levéltári archiválás és iratmegőrzés rendszere a szovjet fa-struktúrát örökölte. Ebben az úgynevezett opisz egyszerre tekinthető állagnak, vagyis a fond utáni legmagasabb szintű őrzési egységnek, illetve levéltári segédletnek, raktári jegyzéknek is.

⁶ ЦДАБО ф. 2, оп. 15, сир. 2249, ак. 43.

⁷ Lásd a 7. sz. dokumentumot.

létrehozásának lehetőségére vonatkozó klauzulát, a legnagyobb magyar kormánypárt, a Magyar Demokrata Fórum frakciója egy részének nyomására a kormány sokáig „lebegtette” az 1991. december 6-án Kijevben aláírt ukrán–magyar alapszerződés parlamenti ratifikációját. A dokumentum tanúsága szerint a kárpátaljai magyarság kulturális vagy közigazgatási autonómiájának megteremtését a magyar kormány ebben az időszakban diplomáciai úton is erőteljesen szorgalmazta. Ezen a megbeszélésen az ukrán diplomácia egyértelművé tette, hogy Kijev nem támogatja még a Beregszászi járás autonóm státuszát sem, arra hivatkozva, hogy az ukrainai kisebbségi törvényt magas nemzetközi sztenderdek alapján szövegezték meg, s az önmagában garantálja a magyar kisebbség jogait. Az alapszerződés eredeti, változtatások nélküli szövegének mihamarabbi magyar parlamenti ratifikációját a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, Fodó Sándor is szorgalmazta. Leonyid Kravcsuk államelnök személyi hagyatékában bukkantunk két 1993. április 12-én kelt ukrán nyelvű levélre, melyeket Fodó küldött az elnöknek. Ezekben leszögezte, hogy a kárpátaljai magyarság is az alapszerződés eredeti szövegének ratifikációjában érdekelt, és ő maga is ilyen értelemben lobbizik a magyarországi parlamenti pártok frakcióvezetői körében.⁸

Az Ukrajnai Társadalmi Szervezetek Központi Állami Levéltárának (ЦДАГО України) története 1929-ig nyúlik vissza, amikor létrehozták az UKP Párttörténeti Intézetének Archívumát. 1939-től az UKP Központi Pártarchívuma, 1945–1991 között az UKP KB Párttörténeti Intézetének Archívuma az SZKP KB Párttörténeti Intézetének fiiláljaként. Most is használt nevét 1992-ben kapta. A levéltárban lévő iratanyag legnagyobb részét az UKP és annak szervezeti egységeinek, illetve az ukrainai szakszervezeteknek az archív hagyatéka teszi ki. Ebben az archívumban őrizték meg az UKP Központi Bizottsága, Titkársága, Szervezeti Bizottsága 1918-tól 1991-ig terjedő teljes irattermése, a Politbüro üléseinek jegyzőkönyvei, a pártkonferenciákról készült sztenogramok, az osztálystruktúra egységeinek előterjesztései, átiratai stb. Ugyancsak itt őrzik az Ukrajnai Komszomol iratanyagát, a Komszomol egyes központi szervezeti egységeinek (Központi Bizottság, Büro, Titkárság stb.), helyi szervezeteinek, illetve a köztársasági Komszomol-iskolák dokumentációját. Itt található továbbá az egyes pártlapok, a tudományos szocializmust népszerűsítő folyóiratok, más, a kommunista mozgalomhoz kötődő orgánumok szerkesztőségeinek levéltári fondjai.

A levéltár állományából összesen 52 ügyiratot kértünk ki, ebből egybe nem nyerhetünk betekintést, a kikért mappák közül 25 nem tartalmazott számunkra releváns hungarika-anyagot. Az 52 dossziét 2 fond 3 állagából (1. számú fond 11. számú opisz – UKP KB PB és Titkárság üléseinek jegyzőkönyvei, 1. számú fond 32. számú opisz – UKP KB Általános Osztályának iratai, 7. számú fond 20. számú opisz – Ukrajnai Komszomol KB Szputnyik Nemzetközi Ifjúsági Utazási Iroda iratai) rendeltük meg. Az UKP KB és az Ukrajnai Komszomol KB külkapcsolatait illetően ezek a fondok és állagok bizonyultak a leginkább releváns irategyüttesnek. Az UKP KB Titkárságának iratanyaga tartalmazza az UKP megyei pártszervei és az MSZMP megyei pártszervei

⁸ ЦДАГО ф. 5233, оп. 1, спр. 274, арк. 124–128.

közötti testvérmegyei kapcsolatokra (Odessza–Csongrád, Herszon–Zala, Vorosilovgrád–Fejér, Lvov–Baranya, Krím–Bács-Kiskun, Kárpátontúl (Kárpátalja) – Szabolcs-Szatmár) vonatkozó dokumentációt 1985-től a magyarországi rendszerváltás időszakáig. Ezekben található meg a megyei pártbizottságok éves beszámolóí a testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról, a testvérmegyébe látogató párt-, szakszervezeti, tanácsi, Komszomol- és más delegációk kölcsönös cseréjéről, a delegációk létszámstatisztikái stb. Az Ukrajnai Komszomol KB iratanyának legjellemzőbb sorozata a Komszomol-bizottságok felügyelete alatt álló Szputnyik Ifjúsági Utazási Iroda által szervezett turistautakról készített beszámolók gyűjteménye. A beszámolókat csoportvezetők készítették, akik nem voltak azonosak a többnyire a céllország állampolgárai köréből alkalmazott, oroszul tudó idegenvezetőkkel, a csoportvezetők általában a helyi pártbizottság vagy Komszomol-bizottság ideológiai instruktorai közül kerültek ki, és a külföldre utazó csoport ideológiai összetartásáért feleltek.

A pártdelegációk látogatásairól készített beszámolók közül egy iratot érdemes kiemelni. 1988. szeptember 12–18. között az SZKP ötfős pártdelegációja Magyarországra érkezett. A delegáció tagjai találkoztak az MSZMP KB és az MSZMP Budapesti Városi Bizottsága tagjaival, az Állami Tervhivatal képviselőivel, az MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága képviselőivel és az Ipari Minisztérium vezetőivel. A delegáció ukrajnai tagja, Borisz Korobko, az UKP KB osztályvezetője a látogatásról egy részletes, tízoldalas beszámolót készített. A dokumentumot azért tartjuk figyelemre méltónak, mert annak szerzője részletes látéletet ad az ukrajnai pártvezetés számára a magyarországi rendszerváltás legneuralgikusabb társadalmi, gazdasági és politikai problémáiról.⁹

A levéltárban fellelt dokumentáció alapján nem támaszthatók alá azok a magyarországi történészkörökben korábban elhangzott állítások, amelyek szerint Ukrajna, a függetlenségének kikiáltása után, területi engedményeket ajánlott volna fel Magyarország számára. Ennek inkább az ellenkezője igazolható: az 1990. évi első magyarországi szabad és demokratikus választások után az UKP KB és az ukrajnai pártszervek rámutattak a „magyarországi revizionista veszélyre”. Az UKP KP Politikai Bizottsága (Politbüro) már 1990. április 13-án határozatot hozott arról, hogy az ukrán párt- és állami szervezetek, beleértve a regionális és lokális pártnómenklatúrát is, mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy ellensúlyozzák az Ukrajnával szomszédos államok – így a Magyar Köztársaság – Ukrajna területi integritását veszélyeztető politikáját. Ez a párt-határozat kimondta, hogy az illetékes megyei és járási pártszerveknek fokozott propagandát kell kifejteniük a helyi lakosság körében, melyben felkészítik őket a revizionista veszélyre. A határozat előkészítő munkanyagai „revizionista” pártként bélyegzik meg a magyarországi MDF-et és annak vezetőit is.¹⁰

2016. október 3-án megbeszélést folytattunk Natalija Makovszkával, az Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltára igazgatójával. Igazgató asszony részletes tájékoztatást adott nekünk a levéltár szakmai tevékenységé-

⁹ ЦДАГО ф. 1, оп. 32, спр. 2462, арк. 116–125.

¹⁰ Lásd az 5. sz. dokumentumot.

ról, illetve a levéltárban fellelhető magyar vonatkozású forrásegyüttesekről. A megbeszélés folyamán az egyik raktárba is beengedtek bennünket.

Kutatásaink nem terjedtek ki a kárpátaljai magyarság belső fejlődéstörténetére vonatkozó levéltári iratok és sorozatok feltérképezésére; mint említettük, ilyen dokumentumokat elsősorban abban az esetben vettünk fel a jegyzékre, ha ez a kérdés a magyar–szovjet és magyar–ukrán bilaterális kapcsolatok elemévé vált. A kárpátaljai magyarság társadalom-, politika-, egyház- és gazdaságtörténetére vonatkozó dokumentáció célirányos és szisztematikus feltárása minden bizonnyal csak egy önálló, kifejezetten ezt a célt szolgáló kutatási program keretében képzelhető el. Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltárában számos olyan fondot őriznek még, így például a Gazdasági Minisztérium és a Kereskedelemügyi Minisztérium, illetve a Kulturális Minisztérium anyagát, amelyek az 1985–1991 közötti magyar–szovjet, majd a magyar–ukrán gazdasági és kulturális együttműködésre vonatkozó értékes dokumentációt tartalmazhatnak. Az Ukrajnai Társadalmi Szervezetek Központi Állami Levéltárában a jövőben talán érdemes lesz bepillantani az 1990–1991 során alakult ukrán politikai mozgalmak és pártok iratanyagába is.

A kutatási beszámoló mellékleteként közöljük a kutatómunka alatt elkészített két feltárási jegyzéket és az ugyancsak a beszámoló részét képező hét darab dokumentum magyar fordítását. A feltárási jegyzékekben – más kutatók későbbi munkáját megkönnyítendő – külön jelöltük azokat az őrzési egységeket is, amelyek nem tartalmaznak magyar vonatkozású történelmi okmányt vagy adatot, avagy a kutatóteremben – adat- vagy állományvédelmi okokból, esetleg azért, mert más kutatonál voltak – nem tekinthetünk bele azokba. A dokumentumokat csak mintavétel gyanánt válogattuk ki, azok nem képeznek összefüggő logikai és tartalmi sorozatot. A mintavételszerű fordítások célja elsősorban az volt, hogy a RETÖRKI szakmai vezetését orientáljuk a Kijevben gyűjtött dokumentáció jellegét, összetételét és tartalmát illetően, és ezzel segítsük a döntéshozatalát egy későbbi, ezen a kollekción alapuló önálló forráskiadvány összeállításának lehetősége kapcsán. A dokumentumok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. Az orosz és ukrán nyelvű iratokat saját fordításunkban közöljük. Az eredeti aláírásokat, kézjegyeket kurziváltuk. A dokumentumok tudományos feldolgozása és értékelése szempontjából érdektelen közép- vagy alsó szintű minisztériumi tisztviselők, apparatcsikok névéhez (például: V. A. Turpak, J. M. Tjazskorob, J. I. Dzsurdzsa, Bíró Gyula, V. G. Batyjuk, A. D. Pljusko, I. O. Betyjar, O. F. Mocik, Endreffy Miklós, Oberfrank Ferenc, Karbuczky Imre) nem írtunk életrajzi jegyzetet. Az orosz és ukrán nyelvű eredeti dokumentumokban a magyar politikusok és diplomaták esetében csak a keresztnévük kezdőbetűjét adják meg, a fordításban ezeket az iniciálékat feloldottuk és teljesen kiírva közöljük, míg az orosz vagy ukrán apai és keresztnévek rövidítését meghagytuk. Egyes gyakorta használt szóalakok rövidítését (mint például тов. – товарищ; elvt. – elvtárs) minden esetben feloldottuk. A dokumentumokhoz a közöttük meglévő korrelációt feltáró és textológiai érvényű lábjegyzeteket is írtunk.

Feltárási jegyzékek

1.

A magyar–szovjet és a magyar–ukrán kapcsolatok történetének dokumentumai a peresztrojka és a magyarországi rendszerváltás időszakából (1985–1994) az Ukrajnai Társadalmi Szervezetek Központi Állami Levéltárában

Az iratanyagot feltárta és a jegyzéket összeállította:
RIBA András László – SERES Attila

Kijev, 2016. október 2–14.

Фонд	Опис	Справа	Аркуши	Az irat annotációja	Az irat keletkezésének helye és ideje
1	11	1022	1–15.	Az UKP KB Titkárságának 1988. július 27-i határozata a „külföldről irányított katolikus szovjetellenes propaganda” elleni intézkedésekről. Megjegyzés: az 1–2. lapon a határozat szövege, a 3–15. lapon a napirendi pont és a határozat előkészítő munkaanyaga.	Kijev, 1988. július 27.
			28–31.	Henrik Bandrovszkijnek, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága első titkárnak jelentése az UKP KB-nak a megyei pártbizottságnak a „külföldről irányított katolikus szovjetellenes propagandával” szemben végzett munkáról.	Ungvár, 1985. július 25.
1	11	1483	17–23.	Az UKP Vorosilovgrád Megyei Bizottságának beszámolója az UKP KB részére a Vorosilovgrád megye és Fejér megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1987. évben.	Vorosilovgrád, 1987. október 12.
			58–63.	V. Jarosovecnek, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága titkárnak beszámolója az UKP KB részére a Kárpátontúli megye és Szabolcs-Szatmár megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1986–1987. évben.	Ungvár, 1987. október 15.

			104–109.	Az UKP Krími Területi Bizottságának beszámolója az UKP KB számára a Krími terület és Bács-Kiskun megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1986–1987. évben.	Szimferopol, 1987. október 13.
			127–136.	Az UKP Lvov Megyei Bizottságának beszámolója az UKP KB számára a Lvov megye és Baranya megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1987. évben.	Lvov, 1987. október 8.
			156–162.	Az UKP Odessza Megyei Bizottságának beszámolója az UKP KB számára az Odessza megye és Csongrád megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1987. évben.	Odessza, 1987. október 13.
			196–200.	Az UKP Herszon Megyei Bizottságának beszámolója a Herszon megye és Zala megye közötti testvérmegyei kapcsolatok alakulásáról az 1986–1987. évben.	Herszon, 1987. október 16.
1	11	1648	2–22.	Jurij Jelcsenkónak, az UKP KB titkárának szolgálati tájékoztató feljegyzése az UKP KB számára a nemzetiségi kapcsolatokról és az internacionalista nevelés helyzetéről az USZSZK területén.	Kijev, 1988. február 5.
			52–56.	Henrik Bandrovszkijnek, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága első titkárának szolgálati feljegyzése az UKP KB számára a nemzetiségi kérdésről és a lakosság internacionalista nevelésének helyzetéről a megye területén.	Ungvár, 1989. december 28.
1	11	1649	56–61.	Henrik Bandrovszkijnek, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága első titkárának szolgálati feljegyzése az UKP KB számára a nemzetiségi kérdésről és a lakosság internacionalista nevelésének helyzetéről a megye területén.	Ungvár, 1988. március 29.

			62–66.	Henrik Bandrowszkijnak, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága első titkárának szolgálati feljegyzése az UKP KB számára a nemzetiségi kérdéstről és a lakosság internacionalista nevelésének helyzetéről a megye területén.	Ungvár, 1988. december 27.
1	11	1882	1, 12–13.	Az UKP KB PB 1988. július 12-i ülésének 69. sz. jegyzőkönyve. Megjegyzés: az 1/2. sz. napirendi pontban tárgyalták az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága jelentését a megyei bizottság munkájáról a nemzetiségek közötti kapcsolatok javítása és az internacionalista nevelés terén.	Kijev, 1988. július 12.
			71–76.	Jurij Jelcsenkónak és Leonyid Kravcsuknak, az UKP KB titkárainak szolgálati jelentése az UKP KB számára az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottságának munkájáról a nemzetiségi kérdés és az internacionalista nevelés terén.	Kijev, 1988. július 6.
1	11	1883	181–188.	Jurij Jelcsenkónak és Leonyid Kravcsuknak, az UKP KB titkárainak szolgálati jelentése az UKP KB számára az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottságának munkájáról a nemzetiségi kérdés és az internacionalista nevelés terén. Megjegyzés: az 1882. számú ügyiratban található határozat tervezete és szolgálati jelentés szövege ukrán nyelven, továbbá körlevél-tervezetek a KB illetékes tagjainak és az illetékes állami szerveknek.	Kijev, 1988. július 6.
1	11	1884	1–5.	Henrik Bandrowszkijnak, az UKP Kárpátontúli Megyei Bizottsága első titkárának szolgálati feljegyzése az UKP KB számára a nemzetiségi kérdéstről és a lakosság internacionalista nevelésének helyzetéről a megye területén. Megjegyzés: az 1649. számú ügyiratban található beszámoló szövege ukrán nyelven.	Ungvár, 1988. március 29.
1	11	1928	Teljes	Nincs hungarika-irat a dossziében.	

1	11	2037	Teljes	Nincs hungarika-irat a dossziében.	
1	11	2039	Teljes	Nincs hungarika-irat a dossziében.	
1	11	2163	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	11	2164	Teljes (1–55.)	Az UKP KB Politbüro 1990. április 13-i ülésének jegyzőkönyve. 5–12. lap: 8. napirendi pont: Határozat az USZSZK-val szomszédos államok területi igényei elleni intézkedésekről. 35–39. lap: Alekszandr Merkuloznak, az UKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya vezetőjének 1990. április 9-i előterjesztése kivonatolva az UKP KB részére a szomszédos államok területi igényeik kapcsán az ellenük alkalmazandó intézkedésekről.	Kijev, 1990. április 13.
1	11	2165	79–92.	Alekszandr Merkuloznak, az UKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya vezetőjének előterjesztése az UKP KB részére a szomszédos államok területi igényeik kapcsán az ellenük alkalmazandó intézkedésekről. ¹¹	Kijev, 1990. április 9.
1	11	2166	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2308	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2374	236–237.	Tájékoztató feljegyzés Boros Sándornak, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya helyettes vezetőjének 1987. május 19–24. között Cserkasszk megyében tett munkalátogatásáról.	Kijev, 1987. május 11.
1	32	2375	108–110.	Jakov Pogrebnyaknak, az UKP Lvov Megyei Bizottsága első titkárának tájékoztató jelentése az UKP KB számára Baranya megyébe küldendő első titkári delegációról 1987. szeptember 1–5. között.	Lvov, 1987. augusztus 18.
			208–211.	Az UKP KB Sajtóosztálya vezetője, V. L. Csornij által elkészített feljegyzés a Páldi András kijevi magyar főkonzullal folytatott 1987. szeptember 25-i megbeszéléséről.	Kijev, 1987. szeptember 28.

¹¹ Lásd az 5. sz. dokumentumot.

1	32	2377	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2459	89–90.	A MÚOSZ osztályvezetője, Horváth György 1988. április 14–18. közötti kijevei munkalátogatásának programtervezete.	Kijev, 1988. április 1.
1	32	2460	5–6.	Páldi András kijevei magyar főkonzul levele Jurij Jelcsenkónak, az UKP KB titkárnak egy magyar költészeti est szervezéséről 1988. március 17-én a magyar főkonzulátus épületében.	Kijev, 1988. március 10. előtt
1	32	2462	116–125.	V. I. Korobkónak, az UKP KB osztályvezetőjének beszámolója az SZKP ötfős pártdelegációjának 1988. szeptember 12–18. közötti magyarországi munkalátogatásáról. Megjegyzés: találkoztak az MSZMP KB tagjaival, az MSZMP Budapesti Városi Bizottsága tagjaival, az Állami Tervhivatal képviselőivel, az MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága képviselőivel, az Ipari Minisztérium vezetőivel.	Kijev, 1988. október 3. előtt
1	32	2571	168–170.	Az USZSZK Ipari és Kereskedelmi Kamarája elnökének, A. P. Mihajlicsenkónak a beszámolója az UKP KB titkára, Sz. I. Gurenko részére a Kijevben 1989. május 12–19. között szervezett magyar exporttermékek kiállításáról.	Kijev, 1989. április 28.
1	32	2572	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2573	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2659	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2665	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2770	75–79.	Jurij Jelcsenko előterjesztése az UKP KB számára a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó állami bizottság létrehozására.	Kijev, 1990. március 21.

			129–130.	Mikola Sulgának, az UKP KB Nemzetiségi Osztálya vezetőjének és Alekszandr Merkulovnak, az UKP KB Nemzetközi Osztálya vezetőjének javaslatai az UKP KB számára a kárpátaljai magyarság helyzetével kapcsolatos problémák megoldásáról. Megjegyzés: a Beregszászi járás területén egy önálló nemzetiségi közigazgatási egység (autonómia) létrehozásának lehetősége, folyamatban van a Radán belül az ezzel kapcsolatos véleményalkotás, magyar autonómia kérdése, határátkelés kérdése.	Kijev, 1990. július 31.
			166.	Ivan Muszjenkónak, az UKP KB Ideológiai Osztálya vezetőjének tájékoztató feljegyzése az UKP KB számára a kárpátaljai magyarság helyzetéről. Megjegyzés: a KB folyamatosan elemzi a nemzetiségi ügyeket, a problémák ne fejlődjenek tovább, 1990 júliusában elfogadta a KB a fenti javaslatot, határozatot hozott. Az illetékes megyei pártbizottság is hozott olyan határozatokat, amelyekkel „meg lehet akadályozni a magyar nemzetiségű szovjet állampolgárok szeparatista törekvéseit”.	Kijev, 1991. január 4.
1	32	2771	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2792	100–105.	Az SZKP KB Nemzetközi Osztálya által elkészített elemző feljegyzés a kelet-európai országokban zajló politikai változásokról. ¹²	Moszkva, 1990. február 17.
			146–150.	Anatolij Zlenko első külügyminiszter-helyettes feljegyzése Páldi András kijevi magyar főkonzullal folytatott 1990. március 13-i megbeszéléséről. ¹³	Kijev, 1990. március 16.

¹² Lásd a 3. sz. dokumentumot.

¹³ Lásd a 2. sz. dokumentumot.

			157–164.	Anatolij Zlenko első külügyminiszter-helyettes feljegyzése Kocsis Vilmos kijevi magyar konzullal folytatott megbeszéléséről, a marosvásárhelyi pogromról és a magyar parlamenti pártok ezzel kapcsolatos közös nyilatkozatáról. ¹⁴	Kijev, 1990. március 27. előtt
1	32	2793	1–6.	V. P. Osznacsnak, az Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Társaságok Szövetsége elnökének beszámolója a szervezet háromfős delegációjának 1990. április 19–29. közötti magyarországi útjáról. ¹⁵	Kijev, 1990. április 28.
			75–77.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter összegző feljegyzése az UKP KB számára 1990. augusztus 23–26. közötti magyarországi látogatásáról, az Antall Józseffel és Jeszenszky Gézával folytatott megbeszéléseinek tartalmi kérdéseiről. ¹⁶	Kijev, 1990. augusztus 28.
1	32	2794	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2820	45–51.	Arkagyij Csumaknak, az UKP KB Állami és Jogi Osztálya vezetőjének szolgálati feljegyzése az UKP KB részére a határátlépés rendjének megsértésére utaló tényekről Kárpátalja megyében. Megjegyzés: rokoni kapcsolatok említése, megnövekedett határátlépések száma, megnövekedő határrendészeti eljárások, helyi állami szervek korrupciója és általuk elkövetett visszaélések, sok a fiktív meghívólevél a vízumhoz, a megyei ügyéségi kirendeltség nem tesz lépéseket és nem foganatosít intézkedéseket.	Kijev, 1990. február 7.
1	32	2865	Teljes	Nincs hungarika-anyag.	

¹⁴ Lásd a 4. sz. dokumentumot.

¹⁵ Lásd a 6. sz. dokumentumot.

¹⁶ Az ukrán nyelvű eredeti és annak magyar fordítása megjelent: PALÁDI, 2021a, 618–622.

1	32	2866	80–85.	P. K. Kosztyikov pozsonyi szovjet főkonzul jelentése a dunaszerdahelyi Legnica állami mezőgazdasági termelőszövetkezetben tett 1990. május 25-i látogatásáról és a técsz tanácsának elnökével, András Sándorral folytatott beszélgetéséről. Megjegyzés: a 84. oldalon kitérnek a szlovákiai magyarok és Magyarország kapcsolatára.	Pozsony, 1990. június 4.
			86–94.	P. K. Kosztyikov pozsonyi szovjet főkonzul jelentése a Szlovák KP KB elnökével, Peter Weiss-szel folytatott 1990. május 25-i megbeszéléséről. Megjegyzés: a beszélgetőpartner a magyar kisebbséget egy „ketyegő bombának” tartja („Csehszlovák Koszovó alakulhat ki”).	Pozsony, 1990. június 4.
1	32	2926	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2932	83–90.	Ukrán SZSZK Külügyminisztériumának elemzése az UKB KB részére a közép-kelet-európai országok fontosabb gazdasági és társadalmi mutatóiról.	Kijev, 1991. június 16.
1	32	2934	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	2970	12–15, 18, 67	Az USZSZK Külügyminisztériumának 1990. évi éves beszámolója az UKP KB számára a minisztérium tevékenységéről. Megjegyzés: a 18. oldalon térnek ki az ukrán–magyar kapcsolatokra. Ebben kitérnek Göncz Árpád Ukrajnában tett látogatására, illetve Anatolij Zlenko magyarországi látogatására és Jeszenszky Gézával folytatott beszélgetésére.	Kijev, 1991. január 1.
1	32	3868	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	32	3882	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	3883	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	3884	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	3885	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	3886	Teljes	Nem kaptuk meg ezt a dossziét.	

7	20	3887	54–65.	C. P. Levickaja csoportvezető beszámolója a Világkaraván elnevezésű ukrainai ifjúsági csoport magyarországi és nyugat-európai útjáról 1986. szeptember 19. és október 11. között. Megjegyzés: Budapestről indultak.	Kijev, 1986. október 11. után
7	20	3890	30–34.	V. L. Fegyajeva, a Komszomol Herszon Megyei Bizottsága titkárának beszámolója a Herszon megyei Komszomol-csoport 1986. július 18–22. közötti Zala megyei turista-útjáról.	Herszon, 1986. július 18.
7	20	3891	1–4.	Sz. Sevcsenkónak, az ukrainai Komszomol Vorosilovgrád Megyei Bizottsága titkárának beszámolója a KISZ Fejér Megyei Bizottságával fenntartott kapcsolatokról az 1986–1987. évben.	Vorosilovgrád, dátum nélkül
			5–16.	Ismeretlen eredetű információ feljegyzés a Komszomol Kárpátontúli Megyei Bizottsága testvérszervezeti kapcsolatairól szomszédos országokkal 1982–1986 között. Megjegyzés: részletes információ a KISZ Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottságával ápolt testvérmegyei kapcsolatokról.	Ungvár, dátum nélkül
7	20	3896	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	4016	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
7	20	4026	Teljes	Nincs hungarika-irat dossziében.	
7	20	4028	Teljes	Nincs hungarika-irat a dossziében.	
7	20	4088	6–9.	G. J. Litnyevszkij csoportvezető, az Ukrán Írószövetség Komszomol-szervezete vezetőjének beszámolója a poltavai és zsitomiri Komszomol-szervezetek tagjainak 1988. március 4–13. közötti magyarországi és ausztriai útjáról.	Hely nélkül, 1988. március 13. után

2.

A magyar–szovjet és a magyar–ukrán kapcsolatok történetének dokumentumai a peresztrojka és a magyarországi rendszerváltás időszakából (1985–1994) Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltárában

Az iratanyagot feltárta és a jegyzéket összeállította:

RIBA András László – SERES Attila

Kijev, 2016. október 2–14.

Фонд	Опис	Справа	Аркуши	Az irat annotációja	Az irat keletkezésének helye és ideje
1	18	985	5–14.	Nyikita Darcsiev budapesti ideiglenes ügyvivő tájékoztatója a szovjet tagköztársaságok legfelső tanácsai számára a Magyar Urbanisztikai Társaság és Szombathely Város Tanácsa meghívásáról az 1986. június 3–7. között Szombathelyen megrendezésre kerülő nemzetközi urbanisztikai szemináriumról.	Budapest, 1986. március 6.
			22–26.	A Kijevi Magyar Főkonzulátus diplomáciai jegyzéke az USZSZK KÜM számára. Megjegyzés: az MNK 1986. május 1-től minden érintett ország és nemzetközi szervezet számára lehetővé teszi, hogy kimerítő információhoz jussanak az országban mért sugárzási értékekről.	Kijev, 1986. május 14.
			31–39.	Az USZSZK KÜM Protokoll Osztályának tájékoztató feljegyzése az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa elnöksége számára a SZU-ba akkreditált külföldi nagykövetek 1986. május 21-i kijevi és Kijev megyei látogatásáról a csernobili katasztrófa kapcsán. Megjegyzés: a 41 nagykövet és 18 ügyvivő között volt Rajnai Sándor magyar nagykövet is.	Kijev, 1986. május 22.
1	18	1019	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	

1	18	1024	127–128.	Páldi András kijevi magyar főkonzul ünnepi üdvözlőlevele Valentyina Sevcsenkónak, az USZSZK Legfelső Tanácsa elnökének a szovjethatalom ukrainai kikiáltásának 70. évfordulója alkalmából.	Kijev, 1987. december 23.
1	18	1052	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	18	1061	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
1	18	1089	102–104.	Olekszandr Taranyenkónak, az USZSZK KÜM Protokoll Osztálya vezetőjének feljegyzése a Páldi András kijevi magyar főkonzullal folytatott 1989. szeptember 14-i megbeszéléséről. ¹⁷	Kijev, 1989. szeptember 14.
1	18	1090	Teljes	Nincs hungarika-irat a dossziében.	
2	15	2247	90–96.	Az ENSZ genfi nemzetközi szervezetei mellé delegált szovjet képviselő tanácsosa, I. Markov által készített összeállítás a magyar gazdasági reformokról és Magyarország, valamint az EGK kapcsolatainak fejlődéséről.	Genf, 1990. december 28.
			118–120.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter átirata Vitold Fokinnak, az USZSZK Minisztertanácsa elnökének a külföldi államok által beterjesztett és függőben lévő kérdésekről. Megjegyzés: a magyar fél várja a választ arra a jegyzékre, amelyben meghívták Vitold Fokint Magyarországra.	Kijev, 1991. február 1.
			206–208.	Anatolij Zlenko külügyminiszter átirata a Minisztertanácsnak az USZSZK külföldi képviselői élére újonnan kinevezendő vezetőkről. Megjegyzés: Dimitro Tkacs jelölése az USZSZK budapesti meghatalmazott diplomáciai képviselőjének.	Kijev, 1991. április 30.
			209–213.	Anatolij Zlenko külügyminiszter átirata a Minisztertanácsnak a szovjet határrendészeti szervek technikai felszereltségének hiányosságairól az ukrán–magyar határon.	Kijev, 1991. május 5.

¹⁷ Lásd az 1. sz. dokumentumot.

2	15	2248	123–124.	Mikola Makarevics első külügyminiszter helyettes átirata a Minisztertanácsnak az ukrán–magyar közös kereskedelempolitikai bizottság felállításáról.	Kijev, 1991. október 11.
			226–227.	Anatolij Zlenko külügyminiszter átirata a Minisztertanácsnak az 1991. május 31-én aláírt ukrán–magyar konzuli konvenció ukrán parlamenti ratifikációjáról.	Kijev, 1991. december 3.
			230–243.	Anatolij Zlenko külügyminiszter átirata Vitold Fokin miniszterelnöknek a magyar–ukrán alapszerződés tervezete 10. cikkelyének a magyar fél által javasolt megváltoztatásáról, Antall József december 6-ra tervezett látogatását megelőzően. Megjegyzés: Fokin küldje meg az illetékes minisztériumoknak véleményezésre a magyar javaslatokat, a magyar fél az utolsó pillanatban javasolta, hogy a 10. cikkely legyen megváltoztatva, amelyet az ukrán fél elfogadhatónak tart.	Kijev, 1991. december 4.
2	15	2249	2–4.	A Magyar Köztársaság KÜM diplomáciai jegyzéke a SZU KÜM-hoz moszkvai, kijevi és ungvári ingatlanok megvásárlásáról diplomáciai célokra. Megjegyzés: a magyar jegyzék orosz nyelvű fordítása található a dossziében és a SZU Pénzügyminisztériumnak átirata az USZSZK KÜM-nak.	Budapest, 1990. november 26.
			5–10.	Az USZSZK belügyminisztere, Andrej Vaszilisin átirata az USZSZK Minisztertanácsa elnökének, Vitold Fokinnak az ukrán útlevélkiadás rendszerének hiányosságairól. Megjegyzés: sokat említi Kárpátalját, feltorlódnak az útlevéligenyrlések II. János Pál pápa magyarországi látogatása miatt, az illetékes hatóságok túlterheltek.	Kijev, 1991. február 5.

			11–19.	<p>Ukrán konzuli és diplomáciai szervek levelezése a kijevi magyar kereskedelmi kirendeltség épületének használatáról.</p> <p>Megjegyzés: az ingatlanbérlettel kapcsolatos információk, orosz nyelven MK és USZSZK között kötött bérleti egyezmény.</p>	Kijev, 1990. december 31. – 1991. február 27.
			20–24.	<p>Grigorij Malisevskijnek, a Kijevi Városi Tanács VB elnökének átirata az USZSZK Minisztertanácsa elnökhelyettesének, Viktor Urcsukinnak, amelyben ellenzik a magyar külképviselet megvásárlását, azzal az indokkal, hogy Ukrajnának sincs Budapesten külképviselete.</p>	1991. március 21.
			33.	<p>Viktor Urcsukinnak, az USZSZK Minisztertanácsa elnökhelyettesének átirata a SZU Pénzügyminisztériumának, amelyben a Minisztertanács negatívan viszonyul a Magyar Köztársaság kijevi és ungvári ingatlanvásárlási javaslatához.</p> <p>Megjegyzés: valutabevétel-kiesés, nincs alap a kölcsönösség elvének érvényesítésére, mivel Ukrajnának nincs külképviselete Magyarországon.</p>	Kijev, 1991. május 6.
2	15	2686	89–90.	<p>O. Kovalnak, az Ukrán Állami Vámbizottság vezetőjének átirata Konsztantyin Maszik első ukrán miniszterelnök-helyettesnek a magyar és ukrán bűnüldözési szervek közötti együttműködésről.</p> <p>Megjegyzés: a decemberi találkozó fő kérdése a határon való csempészet és a nemzetközi drogkereskedelem elleni küzdelem.</p>	Kijev, 1992. március 27.
2	15	2687	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziéban.	

2	15	2700	62–65.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter szolgálati tájékoztatója Ukrajna Minisztertanácsa részére. Megjegyzés: találkozás a magyar ügyvivővel, megállapodás arról, hogy a két állam ingatlanokat biztosít egymás külképviseletei számára, a Magyar Köztársaság Kijevben és Ungváron, cserébe Budapesten az ukrán félnek.	Kijev, 1992. március 25.
			202.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes átirata Vitold Fokinnak, az Ukrán Minisztertanács elnökének a május 21–22-én tett magyarországi látogatása során kiadott közös kommunikéről, amelyben rögzítik a két felet kölcsönösen érintő kérdéseket.	Kijev, 1992. október 5.
			217–220.	A Kijevi Városi Tanács átirata Leonyid Kucsma ukrán miniszterelnöknek a kijevi magyar diplomáciai képvisellel kapcsolatos ügyekről (épület, protokoll stb.).	Kijev, 1992. november 4.
2	15	2709	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
2	15	2710	112–115.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter feljegyzése Jeszenszky Géza magyar külügyminiszterrel az ENSZ New-York-i székházában folytatott, 1992. szeptember 22-i megbeszéléséről. ¹⁸	Kijev, 1992. október 6.
			155–169.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes átirata a Minisztertanácsnak a könnyített határátlépésről szóló, 1992. október 21-én Nyíregyházán kötött ukrán–magyar egyezményről.	Kijev, 1992. november 12.
2	15	2711	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
2	15	2712	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
2	15	3245	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
2	15	3257	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	

¹⁸ Lásd a 7. sz. dokumentumot.

2	15	3258	51–53.	Mádi Zoltán nyíregyházi polgármester és Emil Landovszkij ungvári tanácselnök közös nyilatkozata arról, hogy készek kölcsönösen helyzet biztosítani egymás államai külképviseletének.	Nyíregyháza, 1993. január 19.
			76–77.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes átírata a Minisztertanácsnak a magyar főkonzulátus megnyitásának lehetőségéről Ungváron.	Kijev, 1993. február 25.
2	15	3270	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
2	15	3271	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5110	1	3520	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5110	1	3539	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5110	1	3556	52–56.	V. P. Osznacsnak, az UBKKT elnökének tájékoztató feljegyzése a Társaság és a Kijevbe akkreditált főkonzulátusok kapcsolatáról.	Kijev, 1988. december 29. előtt
5110	1	3573	43.	Sz. I. Svecovának, a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége elnökhelyettesének levele V. P. Osznacsnak, az UBKKT elnökének. Megjegyzés: kéri az ukrainai társaságot, hogy lássa el a moszkvai központot információval az SZMBT ukrainai tagozatainak munkájával kapcsolatban.	Moszkva, 1989. március 15.
5110	1	3590	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5110	1	3602	1.	A. A. Sevcuknak, az UBKKT elnökhelyettesének levele O. M. Ljukjanyenkónak, az USZSZK szociális ügyek miniszterének az SZMBT 1991. április 19-i, 7. össz-szövetségi konferenciájáról.	Kijev, 1991. április 1.
			13–22.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes átírata V. P. Osznacsnak, az UBKKT elnökének a Magyar–Ukrán Baráti Társaság 1990. november 16-i budapesti újjáalakulásáról.	Kijev, 1991. január 24.

			23.	M. Homenko, az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa Titkársága vezetőjének levele V. P. Osznacsnak, a Legfelsőbb Tanács elnökének tervezett magyarországi látogatása tárgyában.	Kijev, 1991. május 6.
5110	1	3662	Teljes	Nem kaptuk meg ezt a dossziét.	
5233	1	9	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	13	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	14	74–76.	Torgyán Józsefnek, az FKGP elnökének meghívója Leonyid Kravcsuk ukrán államelnök számára a Szabadság és Demokrácia Világligája budapesti találkozója.	Budapest, 1992. július 10.
			187, 194–196.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter feljegyzése a Jeszenszky Géza magyar külügyminiszterrel az ENSZ New York-i székházában folytatott megbeszéléséről. ¹⁹	New York, 1992. október 6.
5233	1	16	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	25	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	26	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	27	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	28	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	29	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	78	54.	Leonyid Kravcsuk ukrán elnök köszöntőlevele Göncz Árpád köztársasági elnöknek az 1956-os forradalom emléknapja alkalmából.	1992. október 21.
			193.	Leonyid Kravcsuk elnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek	1992. december 31.
5233	1	82	3–7.	B. Sarikovnak, az államelnök katonai tanácsadójának feljegyzése Leonyid Kravcsuk számára a Kárpáti Katonai Körzet szociális-politikai helyzetéről.	Kijev, 1992. március 13.
			53–57.	Az ukrán államelnök polgári egyesületekkel, civil szervezetekkel és politikai pártokkal való kapcsolattartásáért felelős szolgálata vezetőjének, V. Omelicsnek a tájékoztató feljegyzése a kárpátaljai helyzetről.	Kijev, 1992. augusztus 18.

¹⁹ Lásd a 7. sz. dokumentumot.

5233	1	83	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	198	34–35.	Göncz Árpád távirata Leonyid Kravcsuk államelnöknek, melyben megköszöni neki az augusztus 20-a alkalmából küldött üdvözlését.	Budapest, 1993. szeptember 17.
			60–61.	Heimann Zoltánnak, a Béres Rt. igazgatójának levele Leonyid Kravcsuk államelnöknek a Béres Rt. termékeinek ukrainai terjesztéséről.	Budapest, 1993. október 11.
			154–156.	Bakos Géza amerikai (michigani) magyar ügyvéd angol nyelvű levele Leonyid Kucsmának, melyben segítséget ajánl fel a kisebbségi kérdés megoldásában.	Dundee, Michigan, USA 1992. november 18.
5233	1	206	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	211	16–28.	A Kárpátaljai Különleges Gazdasági Övezet tervezetéhez kapcsolódó levelek, átiratok, feljegyzések Kravcsuk államelnök titkárságának különféle állami szervektől.	Kijev, 1993. március 31. – 1993. május 5.
			67–69.	V. Gubenkónak, az ukrán Állami Határvédelmi Bizottság elnökének tájékoztatója A. D. Butejkónak, az államelnök nemzetközi szolgálata vezetőjének az 1993. júniusban Budapesten tartott nemzetközi konferenciáról.	Kijev, 1993. június 23.
			78–83.	M. Mihalszenko, az államelnök belpolitikai szolgálatának vezetője szolgálati feljegyzése Leonyid Kravcsuk elnök számára a kárpátaljai ruszin kisebbség körében tapasztalható „szeparatista tendenciákról”.	Kijev, 1993. július 12.
5233	1	213	Teljes	Nincs hungarika-anyag a dossziében.	
5233	1	221	103.	Leonyid Kravcsuk ukrán államelnök gyásztávirata Göncz Árpádnak Antall József halála alkalmából.	Kijev, 1993. december 13.
5233	1	274	3–14.	Dmitro Tkacs budapesti ukrán nagykövet jelentése a Külügyminisztérium számára Leonyid Kravcsuk államelnök 1993. február 26–27-i magyarországi látogatásáról.	Budapest, 1993. március 10.

			124–128.	Fodó Sándornak, a KMKSZ elnökének két ukrán nyelvű levele Leonyid Kravcsuk államelnöknek. Megjegyzés: kifejti, hogy a KMKSZ álláspontja szerint a magyar parlamentnek a magyar–ukrán államszerződést az eredeti szöveg szerint kellene ratifikálnia.	Ungvár, 1993. április 12.
5233	1	285	55–59.	Viktor Begy ukrán parlamenti képviselő levele Leonyid Kravcsuk államelnöknek az ukrán–magyar alapszerződés magyar parlamenti ratifikációjának elhúzódtása kapcsán megjelent magyarországi sajtóközleményekről és cikkekről.	Kijev, 1993. március 15.
5233	1	303/a	2–3.	Antall József miniszterelnök meghívása Leonyid Kravcsuk államelnök számára magyarországi látogatásra.	Budapest, 1992. december 18.
			6–7.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes tájékoztatója M. G. Homenko elnöki titkárságvezető számára Leonyid Kravcsuk államelnök magyarországi látogatásának várható regionális visszhangjáról.	Kijev, 1992. december 18.
			8–9.	Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter átirata Leonyid Kravcsuk államelnöknek, melyben javasolja, hogy fogadja el a magyar miniszterelnök meghívását.	Kijev, 1992. január 22.
			10–12.	Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes feljegyzése Varga István kijevi magyar nagykövettel folytatott megbeszéléséről Kravcsuk ukrán államelnök magyarországi látogatásának programja egyeztetésének tárgyában.	Kijev, 1993. február 10.
			18–22.	Leonyid Kravcsuk elnök magyarországi látogatása programjának az elnöki adminisztráció protokollszolgálatával elkészített programtervezete.	Kijev, 1993. február 18.

	24–28.	Anatolij Zlenko ukrán külügy-miniszter tájékoztató feljegyzése Leonyid Kravcsuk államelnök számára magyarországi látogatása előtt a magyar–ukrán kapcsolatok helyzetéről és legaktuálisabb kérdéseiről.	Kijev, 1993. február 19.
	47–48.	A budapesti ukrán nagykövetség sajtóosztályának jelentése Leonyid Kravcsuk államelnök budapesti látogatásának magyarországi sajtóvisszhangjáról.	Budapest, dátum nélkül

Dokumentumok

1.

Olekszandr Taranyenkónak, az USZSZK Külügyminisztériuma Protokoll Osztálya vezetőjének feljegyzése a Páldi András kijevi magyar főkonzullal folytatott megbeszéléséről

Kijev, 1989. szeptember 14.

Orosz nyelvű gépelt másolat. ЦДАБО ф. 1, оп. 18, спр. 1089, арк. 103–104.

A. Sz. Taranyenko²⁰ naplójából

USZSZK Külügyminisztériuma
[...] ²¹ sz.
1989. szeptember [...] ²²

Feljegyzés a Magyar Népköztársaság főkonzuljával, Páldi Andrással²³ folytatott megbeszélésről

1989. szeptember 14-én saját kérésére fogadtam Páldi Andrást, a Magyar Népköztársaság kijevi főkonzulját.

A megbeszélés során Páldi András elmondta, hogy a magyar fél korábban átadta az USZSZK Minisztertanácsa elnöke, V. A. Maszol²⁴ nevére szóló meghívást, hogy egy számára kedvező időpontban látogasson el Magyarországra. Páldi András szerint erre a látogatásra ez év novemberében sor kerülhetne. A Magyar Népköztársaság kormányának megbízásából szeretne találkozni V. A. Maszollal, hogy részletesen megvitassák magyarországi látogatásának időpontját és a programmal kapcsolatos kívánságait.

Ezen kívül, a találkozójuk során meg szeretné még vitatni vele a Magyar–Ukrán Kereskedelmi és Gazdasági Vegyes Bizottság üléseinek újraindítására vonatkozó kérdést, ami

²⁰ Taranyenko, Olekszandr Szerghijovics (1947) ukrán diplomata. 1970-ben kezdte a pályafutását az USZSZK Külügyminisztériumában, 1979–1983-ban az ENSZ Titkárságának alkalmazottja, 1983–1992-ben a Protokoll Osztály (1991-től Állami Protokoll Igazgatóság) vezetője és a Kollégium tagja. 1995–2013 között különböző dél-amerikai országokban szolgált nagykövetségként.

²¹ Sic! Iktatószám nélkül.

²² Sic! A nap dátuma nélkül.

²³ Páldi András (1927) közigazdász, diplomata. 1968–1973-ban a KGST Titkárságának munkatársa, 1973–1975-ben az Országos Tervhivatal osztályvezetője, 1975–1977-ben hivatalvezető a Minisztertanács Hivatalában. 1977–1982-ben a moszkvai nagykövetségen követtanácsos, majd 1983–1986-ban a KÜM Gazdaságpolitikai Főosztályának osztályvezetője. 1986. július 7-től 1992. március 21-ig főkonzul, a Kijevi Főkonzulátus vezetője, 1992. március 21-től november 10-ig nagykövet, a Kijevi Nagykövetség vezetője.

²⁴ Maszol, Vitalij Andrijovics (1928–2018) ukrán származású szovjet politikus, gépészmérnök. 1987. július 10-től 1990. október 23-ig az USZSZK Minisztertanácsának elnöke, majd 1994. június 16-tól 1995. március 6-ig az Ukrán Köztársaság miniszterelnöke.

egyébként, ahogy megjegyezte a főkonzul, a vizit egyik témája is lehetne. A bizottság legutóbbi ülése óta két év telt el. A soron következő ülést Kijevben kellene tartani, de ehhez szükség lenne a szovjet fél meghívására. Páldi András szerint az USZSZK Minisztertanácsa elnöke magyarországi látogatása időpontjának függvényében meg lehetne határozni az említett bizottság ülésének időpontját is, továbbá egy, a Magyar Népköztársaság és az USZSZK közötti együttműködési dokumentum előkészítésének lehetőségét is. Ebben a dokumentumban ki lehetne jelölni azokat a különleges körzeteiket, amelyek a Kárpátontúli terület és a Magyar Népköztársaság keleti része közötti határ menti szabadkereskedelmi övezet részét képeznék.²⁵ Azonkívül úgy véli, hogy a látogatás során megerősítést nyerhetne az a „kivételesen pozitív” tapasztalat,²⁶ amelyre a nemzetiségek közötti kapcsolatok megoldása terén tettek szert az USZSZK nyugati területein, azokon a helyeken, ahol magyar nemzetiségű állampolgárok élnek, illetve át lehetne tekinteni a közvetlen gazdasági és kulturális kapcsolatok további fejlesztésének perspektíváit.²⁷

²⁵ 1989. január 2-án Nyikolaj Talizin szovjet miniszterelnök-helyettes egy levelet írt Medgyessy Péter magyar miniszterelnök-helyetteshez, melyben azt javasolta, hogy a Magyar–Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormánybizottság 1989. február 1–3-án Budapesten sorra kerülő XXXVIII. ülészakán vitassák meg a két ország határ menti körzeteinek integrációs gazdasági fejlesztési lehetőségeit. A szovjet fél erre egy 11 oldalas programtervet is kidolgozott. A magyar politikai és társadalmi diskurzus ezt később úgy értelmezte, mint szovjet kezdeményezést egy „különleges gazdasági övezet” létrehozására Kárpátalján. Ugyanakkor az orosz közgazdasági frazeológia megkülönböztette egymástól a „szabad gazdasági övezeteket” (свободная экономическая зона) a „közös vállalkozási övezetektől” (зона совместного предпринимательства). Az első különleges gazdasági övezeteket a Szovjetunió Minisztertanácsának 1989. december 12-i rendelete értelmében a szovjet–finn határ mentén, a Leningrádi területhez tartozó Viborgban és a szovjet–kínai határhoz közel eső távol-keleti Nahodkában hozták létre. A jogszabály előkészítése során még egy különleges gazdasági övezet létrehozásával számoltak a Kalinyingrádi területen. 1990–1991-ben pedig kizárólag az OSZSZSZK területén hoztak létre különleges gazdasági övezeteket (Kalinyingrád, Novgorod, Szahalin, Kemerovo, Csita stb.), más szovjet tagköztársaságokban nem. A szovjet tervezet tehát nem különleges gazdasági övezet, hanem közös vállalkozási övezet létrehozására irányult. A szovjet koncepció szerint a SZU és az MNK közös határ menti régióiban nemzetközi termelési komplexumokat hoztak volna létre azzal, hogy a régió vállalatai, gazdasági egységei – önfinanszírozás és önelszámolás keretében – a határ menti árucserét, a termelési eszközök cseréjét, közös beruházásokat, bérleti és alvállalkozói viszonyrendszert és egyéb kooperációs kapcsolatokat önállóan valósíthattak volna meg. MNL OL XIXI–J–1–k IV-1989-145-5-5893. (1989/111. doboz). A kérdés végül nem került az ülészak napirendjére, annak jegyzőkönyve mindössze annyit tartalmazott, hogy a magyar fél gondosan tanulmányozza az erre vonatkozó szovjet javaslatokat, és 1989. április 30-ig közli az álláspontját. A Magyar–Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormánybizottság 1989. február 1–3-i budapesti ülésének jegyzőkönyve. Uo. 1115/1989. sz. A magyar kormány az itt közölt dokumentum keletkezésének időpontjáig, azaz szeptember 14-ig írásban nem is reagált a szovjet fél által felvetett javaslatokra.

²⁶ Az eredeti dokumentumban is idézőjelben. Taranyenko ezzel nyilván azt kívánta kifejezni, hogy szó szerint idézi Páldi szavait.

²⁷ Az USZSZK Minisztertanácsa elnökének magyarországi látogatására végül nem került sor. Páldi András későbbi interpretációja szerint az 1990. május 23-án megalakuló Antall-kormány Anatolij Zlenko külügyminisztert hívta meg helyette. Lásd PÁLDI, 2001.

A főkonzul közölte továbbá, hogy a Magyar Népköztársaság Országgyűlésének (Parlament) elnöke, Szűrös Máttyás,²⁸ a Kárpátontúli terület vezetőinek meghívására ez év október 14–15-én (szombat–vasárnap) szeretne ellátogatni oda, hogy részt vegyen a magyar költő, Illyés Gyula beregszászi mellszobrának felavatásán. Ezt megelőzően azonban Kijevben szeretné megkezdeni a munkaprogramját, hogy találkozhasson a köztársaság vezetőivel. Elmondta, hogy Szűrös Máttyás (egykor nagykövet volt a Szovjetunióban, jelenleg az MSZMP KB titkára) ma nagy tekintélynek örvend Magyarországon és a köztársasági elnöki poszt egyik esélyes jelöltje.

Megköszöntem Páldi Andrásnak a tájékoztatását, és megígértem, hogy továbbítani fogom a kéréseit a minisztérium vezetésének. Kifejtettem abbéli nézetemet, hogy Szűrös Máttyás USZSZK-beli látogatásának szűkös határideje és napjai miatt (szombat–vasárnap) nehézségek adódhatnak a köztársaság vezetőivel való találkozók és a megfelelő protokolláris rendezvények megszervezése terén. Páldi András egyetértett ezzel, és megjegyezte, hogy azt fogja javasolni Szűrös Máttyásnak, hogy október 13-án (péntek) kezdje meg látogatását. Felvetette, hogy nem lenne-e lehetséges, hogy az Aeroflot²⁹ egy pótváratot indítson Ungvárról, ahová október 13-án autóval érkezik Szűrös Máttyás a Magyar Népköztársaságból.³⁰

Érdeklődtem, hogy nem tervezi-e a főkonzul, hogy a pártkongresszus küszöbén elmondja a véleményét a sajtóban vagy sajtókonferenciát szervezzen, mivel mind a köztársaságban, mind minden bizonnyal az egész országban nagy érdeklődés nyilvánul meg a magyar kommunisták előtt álló nagy esemény iránt.³¹ Páldi azt válaszolta, hogy az MSZMP-n belüli helyzet annyira töredezett, hogy jobb lenne, ha inkább a kongresszus eredményeivel kapcsolatban nyilatkozna. Megjegyezte továbbá, hogy nem lát okot arra, hogy sajtókonferenciát szervezzen az ukrán újságírók számára, mivel tapasztalata szerint a köztársasági és városi sajtóban a már korábban megszervezett sajtókonferenciákról a RATAU³² szűk terjedelmű hivatalos közleményein kívül még soha nem jelent meg sem elemző jellegű cikk, sem átfogó értékelés.

²⁸ Szűrös Máttyás (1933) politikus, diplomata, az MSZMP funkcionáriusa. 1978–1982-ben moszkvai nagykövet, 1982. június 25-től 1983. július 6-ig az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője, 1983. július 6-tól 1989. március 29-ig az MSZMP KB titkára, 1989. március 10-től 1990. május 2-ig az Országgyűlés elnöke, 1989. október 23-tól 1990. május 2-ig a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke.

²⁹ Vagyis a szovjet állami légitársaság.

³⁰ Illyés Gyula bronz mellszobrát, Borbás Tibor alkotását, 1989. október 14-én avatták fel Beregszászon. A szobrot a Kőbányai Sörgyár Illyés Gyula brigádja ajándékozta a Beregszászban működő Illyés Gyula Irodalmi Kör tagjainak és Beregszász városának. Az avatóünnepségről, amelyen részt vett Szűrös Máttyás is, részletesen lásd Páldi 1989. október 17-i jelentését Horn Gyula külügyminiszternek. MNL OL XIX–J–1–j IV-1989-145-7-003958. (1989/86. doboz).

³¹ Az MSZMP 1989. október 6–9. között tartott utolsó, XIV. kongresszusáról van szó. A második napon, október 7-én a többségükben reformelkötelezett küldöttek 1202 igen szavazattal, 159 nem és 38 tartózkodás mellett úgy döntöttek, hogy az MSZMP-ből létrehozzák az MSZP-t.

³² Vagyis az Ukrán Távirati Iroda (Радиотелеграфное агентство України).

A megbeszélésen részt vett V. A. Turpak, a minisztérium Protokoll Osztályának helyettes vezetője.³³

A Kollégium tagja, a Protokoll Osztály vezetője

Taranyenko
A. Sz. Taranyenko

2.

Anatolij Zlenko, az USZSZK első külügyminiszter-helyettesének feljegyzése a Páldi András kijevi magyar főkonzullal folytatott 1990. március 13-i megbeszéléséről

Kijev, 1990. március 16.

Orosz nyelvű géptelt eredeti. ЦДАГО ф. 1, он. 32, сmp. 2792, апк. 148–150.

A. M. Zlenko³⁴ naplójából

USZSZK Külügyminisztériuma
1990. március 16.

Feljegyzés a Magyar Köztársaság főkonzuljával, Páldi Andrással folytatott megbeszélésről

1990. március 13-án kérésére fogadtam a Magyar Köztársaság kijevi főkonzulját, Páldi András.

A beszélgetés során Páldi András felvetette³⁵ az ungvári magyar főkonzulátus mihamarabbi megnyitásának kérdését.³⁶ Közölte, hogy ezt a kérdést nemrég megvitatták Moszkvában a Szovjetunió és a Magyar Köztársaság külügyminisztereinek találkozója

³³ A feljegyzés szövegét szeptember 15-én továbbította az USZSZK Legfelső Tanácsa Elnökségének Anatolij Zlenko, az USZSZK első külügyminiszter-helyettese az alábbi megjegyzéssel: „Véleményünk szerint a Páldi András főkonzul által a megbeszélés során felvetett kérdések figyelmet érdemelnek és az érintett szervek részéről meg kell tenni a szükséges lépéseket.” Lásd ЦДАБО ф. 1, он. 18, сmp. 1089, апк. 102.

³⁴ Zlenko, Anatolij Makszimovics (1938–2021) ukrán diplomata, 1989. júliustól 1990. július 27-ig az USZSZK első külügyminiszter-helyettese, 1990. július 27-től 1991. augusztus 24-ig az USZSZK, majd 1994. augusztus 25-ig az Ukrán Köztársaság külügyminisztere. 2000. október 2-től 2003. szeptember 2-ig másodszer külügyminiszter.

³⁵ Aláhúzás géppel az eredetiben.

³⁶ Páldi felvetésének előzménye az MK Minisztertanácsának 1989. november 6-i, 3309/1989. számú határozata konzuli képviselő felállításáról Ungváron. Ebben a Minisztertanács felhatalmazta a külügyminisztert, hogy megállapodást kössön az illetékes szovjet szervekkel az ungvári konzulátus felállításáról. November 9-én az MK Külügyminisztériuma egy szóbeli jegyzéket juttatott el a Szovjetunió Budapesti Nagykövetségéhez, melyben kifejezte, hogy Ungváron főkonzulátust szeretne létrehozni, amelynek illetékességi területe Kárpátaljára terjedne ki. Lásd MNL OL XIX–J–1–j IV-1989-145-114-003726/5. (1989/83. doboz).

során. Ezen Eduard Sevardnadze³⁷ állítólag az „ukrán politikai vezetéssel” folytatott egyeztetésre hivatkozva közölte Horn Gyulával,³⁸ hogy a szovjet félnek nincs ellenvetése az említett főkonzulátus megnyitása ellen.³⁹

Azt válaszoltam⁴⁰ a főkonzulnak, hogy nem rendelkezem információval erre az egyeztetésre vonatkozóan, és amennyire tudom, a kérdést egyelőre vizsgálja a köztársaság vezetése.⁴¹ Biztosítottam afelől Páldi Andrást, hogy az eredményekről haladéktalanul tájékoztatni fogom.⁴²

Az Ukrajna és Magyarország közötti kapcsolatok további fejlesztésének kérdésében kifejtettem abbéli véleményemet, hogy szükség lenne az USZSZK főkonzulátusának megnyitására a Magyar Köztársaság területén. Ezt azzal indokoltam, hogy szükség van a köztársaság érdekeinek védelmére a kulturális és gazdasági együttműködésünk terén elért szint megőrzésében, illetve a közvetlen kapcsolatok, így az USZSZK és a Magyar Köztársaság közötti határ menti kereskedelem fejlesztésében. Álláspontunk szerint a leginkább elfogadható az lenne számunkra, ha Debrecenben nyílna meg a főkonzulátus, a Szovjetunió jelenleg ott működő főkonzulátusa személyzetének átcsoportosításával egy új szovjet kirendeltségre, amely kölcsönöségi alapon fog megnyílni Győrben. Kifejeztem abbéli kívánságunkat, hogy az USZSZK több szakembere kerüljön alkalmazásra a szovjet külképviseleteken, többek között úgy, hogy a Szovjetunió magyarországi nagykövetségén és főkonzulátusain új státuszokat hoznak létre a köztársaság képviselői számára pontosan meghatározott feladatkörre, mondjuk „az USZSZK képviselője vagy konzulja” titulussal, ami teljes egészében megfelelne a kölcsönös érdekeknek, és számos gyakorlati kérdés megoldását megkönnyítené.

³⁷ Sevardnadze, Eduard (1928–2014) grúz származású szovjet politikus, diplomata. 1972. szeptember 29-től 1985. július 6-ig a Grúz Kommunista Párt első titkára. 1985. július 2-től 1990. december 20-ig a Szovjetunió külügyminisztere, egyúttal 1985. július 1-től 1990. július 13-ig az SZKP KB Politikai Iroda (Politbüro) tagja, 1991. november 16-tól december 26-ig ismét a Szovjetunió külkapcsolatokért felelős minisztere. 1992. november 6-tól 1995. november 25-ig Grúzia vezetője, 1995. november 26-tól 2003. november 23-ig Grúzia elnöke.

³⁸ Horn Gyula (1932–2013) politikus, az MSZMP funkcionáriusa, majd az MSZP elnöke. 1985. március 28-tól 1989. október 9-ig az MSZMP KB tagja, egyúttal 1985. március 29-től 1989. május 10-ig a KÜM államtitkára, 1989. május 10-től 1990. május 23-ig külügyminiszter. 1994. július 15-től 1998. július 6-ig az MK miniszterelnöke.

³⁹ Horn Gyula magyar és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter 1990. március 10-i moszkvai megbeszéléseiről van szó. A külügyminiszteri találkozón írták alá ünnepélyes keretek között a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásáról szóló kétoldalú egyezményt. Az aláírási ceremónia után Horn interjút adott a *Népszabadságnak*. Ebben csupán arról tett említést, hogy a külügyminiszteri megbeszéléseken „téma volt a magyar–szovjet határ megnyitásából eredő óriási gond”. HORN, 1990. A csapatkivonás részletkérdéseit Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár és Ivan Aboimov szovjet külügyminiszter-helyettes 1990. február 1–2-i budapesti megbeszélésein egyeztették. Az MTI tudósítása szerint ez alkalommal szóba került az ungvári főkonzulátus tervezett megnyitása is. NSZ, 1990a.

⁴⁰ Aláhúzás géppel az eredetiben.

⁴¹ Ezt vö. az 5. sz. dokumentum külföldi konzuli képviseletekre vonatkozó részével.

⁴² Zlenko a március 16-án az UKP KB-nak küldött átiratában a következőket javasolta: „A főkonzulnak a Magyar Köztársaság ungvári főkonzulátusának felállítására vonatkozó kérésére tekintettel kérnénk, hogy gyorsan foglaljanak állást ebben a kérdésben, hogy minél hamarabb válaszolhassunk a magyar félnek.” Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 32, спр. 2792, арк. 147.

Páldi András biztosított afelől, hogy kormánya támogatja annak a kérdésnek a megoldását, hogy az USZSZK képviselőket állíthasson fel a Magyar Köztársaság területén. Úgy véli, hogy az USZSZK számára a leginkább elfogadható változat az lenne, ha Debrecenben létesíthetne főkonzulátust. Ezeket az elképzeléseket szeretné kormánya elé vinni.

A megbeszélés folyamán érintettük az USZSZK területén működő főkonzulátusok státuszának kérdését. Kifejeztük abbéli közös kívánalmunkat, hogy a Magyar Köztársaság USZSZK-beli főkonzulátusait, többek között az új magyar konzuli hivatalt Ungváron, az USZSZK Külügyminisztériumához kellene akkreditálni. Ez, ahogy megállapítottuk, megfelelne a köztársasági szervekkel és hivatalokkal fennálló kapcsolataik tényleges státuszának és jellegének.

A megbeszélés során a főkonzul tájékoztatót az ország jelenlegi társadalmi és politikai helyzetének fejlődéséről. Megítélése szerint az egykori MSZMP elveszítette korábbi támogatottságát a lakosság körében, és a parlamenti választások előtt a 10–12. helyen áll, bár nem kizárt, hogy a megválasztott képviselők számát tekintve a 4. helyre kerülhet. Az MSZP jelenlegi vezetői (Németh,⁴³ Pozsgay,⁴⁴ Szűrös és mások) nagy tekintélynek örvendenek az országon belül és a határain túl egyaránt, és megőrizhetik a kulcsfontosságú vezető posztokat. Ezzel kapcsolatban „tanácsokat” adnak Nyugatról is, hogy támogassák ezeket a vezetőket. Ez azzal magyarázható, hogy az ellenzéknek még nincsenek tekintélyes vezetői, akik széles körű támogatást élvezhetnének a nép körében.

A főkonzul azt mondta, hogy a különböző politikai pártok nagyon erőteljesen szorgalmazzák, hogy gyorsítsák meg a szovjet csapatok kivonását Magyarországról. Ugyanakkor az utóbbi időben megfigyelhető, hogy jelentős különbségek mutatkoznak abban, ahogy a jelenlegi parlament és a kormány részéről viszonyulnak ehhez a folyamathoz. Olyan vélemények is elhangzanak például, hogy az új összetételű parlament megválasztása után kellene visszatérni ennek a kérdésnek a megvitatásához.

Tájékoztattam Páldi Andrászt a köztársaság társadalmi és politikai helyzetéről, illetve az USZSZK Legfelső Tanácsába és a népképviselők helyi tanácsaiba kiírt választások első fordulójának eredményeiről.

A megbeszélésen jelen volt V. A. Turpak, a minisztérium protokoll osztályának helyettes vezetője.

Első miniszterhelyettes

Zlenko
A. M. Zlenko

⁴³ Németh Miklós (1948) politikus. 1988. november 24-től 1989. október 23-ig az MNK Minisztertanácsának elnöke, 1989. október 23-tól 1990. május 23-ig a Magyar Köztársaság ideiglenes miniszterelnöke.

⁴⁴ Pozsgay Imre (1933–2016) politikus, egyetemi tanár. 1976. július 22-től 1982. június 25-ig az MNK oktatásügyi minisztere, 1982. június 25-től 1988. július 4-ig a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkára. A Grósz Károlyt pártfőtítkárrá választó 1988. május 20–22-i országos pártértekezleten bekerült a párt Politikai Bizottságába, majd 1988. június 29. és 1990. május 23. között Grósz Károly és Németh Miklós kormányának államminisztereként feladata a nemzetiségekkel összefüggő kormányzati munka koordinálása, a tudománypolitika állami feladatainak összehangolása, a külföldre irányuló tájékoztatással foglalkozó szervek munkájának irányítása volt.

3.

Az SZKP KB Nemzetközi Osztályának belső tájékoztató feljegyzése a kelet-európai rendszerváltások politikai és gazdasági konzekvenciáiról

Moszkva, 1990. február 17.

Orosz nyelvű gépelt másolat. ЦДАГО ф. 1, оп. 32, спп. 2792, арк. 101–105.

A kelet-európai események fejlődése és a világpolitika⁴⁵

Iránymutató

1. A mélyreható kelet-európai változásokat a Szovjetunióban az új gondolkodás alapállításából⁴⁶ és világszemléletének kontextusában vizsgáljuk.

– Az egész emberiség Keleten és Nyugaton, Északon és Délen mélyreható változások elé néz. Ezen változások egyik legfontosabb tényezője abban rejlik, hogy az egész világrend demokratizálásának eszméje egy erőteljes társadalmi-politikai erővé alakul. Ez az eszme egyre többeknek a szellemiségét hatja át, ami érinti az egyes országok belső problémáit csakúgy, mint magukat a nemzetközi kapcsolatokat.

– A jelen időszak folyamatainak egyre inkább érezhető jele a társadalmi fejlődés sokfélesége mind a kapitalista, mind a szocialista rendszerek keretei között.

– Az ezáltal kialakuló problémákat nem lehet és nem is szabad például olyan erőszakos eszközökkel és módszerekkel megoldani, amelyek korábban alkalmasnak tűntek.

– Az emberiség általános feladatainak megoldása feltételezi, hogy túllépünk azon, hogy a modern világot a két rendszer konfrontációjának prizmján keresztül szemléljük.

– Ebbe az általános koncepciónkba illik az is, ahogy viszonyulunk a legutóbbi kelet-európai eseményekhez, azok kiváltó okaitól és a további alakulásuktól függetlenül.

2. A kelet-európai eseményeket – minden egyes ország saját jellegzetességeivel – egy új életminőségre való átmenet formáinak és módszereinek a keresésével, a szocializmus és az azon alapuló rendszerek adminisztratív és parancsuralmi modelljének leküzdésével, a társadalomnak az állami-politikai struktúrák mélyreható demokratizálása útján történő konszolidációjával jellemezhetjük.

⁴⁵ A tájékoztató feljegyzést az SZKP KB Nemzetközi Osztálya juttatta el az UKP KB-nak március 7-én. Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 32, спп. 2792, арк. 100.

⁴⁶ Az „új gondolkodás” vagy „új politikai gondolkodás” a gorbacsovi külpolitika egyik alapvetése volt, amelynek előzményei még Mihail Gorbacsov – akkor a SZU Legfelső Tanácsa Szövetségi Tanácsa Nemzetközi Bizottságának elnöke és a Politbüro tagja – 1984. december 15–21-i londoni útjáig vezethetők vissza. A koncepció lényegét a SZU és a nyugati államok közötti közeledés és partnerség megteremtése, a nemzetközi kapcsolatok ideológiamentessé tétele, az általános emberi érdekek mindenfajta osztályszempont felett álló prioritása, a geopolitikai biztonság megteremtése a politika és a diplomácia eszközeivel, és nem az erőszak alkalmazásával. Az „új gondolkodás” filozófiája Mihail Gorbacsov *Átalakítás és új gondolkodás* című könyvének 1987. évi megjelenése után vált széles körben ismertté.

Számos kelet-európai országban rendkívüli helyzet alakult ki. A népi elégedetlenség növekedésének és a társadalom politizálódásának feltételei mellett a kommunista pártok magukra vállalták a felelősséget a szocialista építkezés során létrejött deformációkért és az elkövetett hibákért. Meg kellett fizetniük az árát annak, hogy egykori vezetőik a régi rend megőrzésére törekedtek. Ezzel éles kritikának tették ki magukat, a Bolgár Kommunista Pártot kivéve elvesztették a hatalom monopóliumát, megszűntek uralkodó pártok lenni.

Az átélt nehézségek ellenére, a kommunisták történelmi pártokat képviselnek, amelyek nélkül nehéz biztosítani a stabil politikai helyzetet Kelet-Európa országaiban és az átmenetet a nem deklaratív, hanem valódi pluralizmus feltételeinek megteremtéséhez.

3. A Szovjetunióban üdvözlük a kelet-európai államokban zajló összes pozitív változást, ugyanakkor számolnak az azokat kísérő, a belső és a nemzetközi rendet érintő bonyodalmakkal. Készek vagyunk a kölcsönös együttműködésre az összes hagyományos és új politikai erővel a kelet-európai országokban, amelyek arra az útra léptek, hogy konstruktívan megújítsák népük életét és valódi demokratikus rendet teremtsenek. Kapcsolataink ezekkel az országokkal a szuverenitás tiszteletén és a be nem avatkozás elvén alapulnak. Abból indulunk ki, hogy minden népnek jogában áll, hogy önállóan döntsön a sorsáról, ideértve a saját berendezkedése és további fejlődése útjának, ütemének és módszereinek a megválasztását.

Az egyenjogú partnerség elveinek megfelelően a Szovjetunió együttműködik a szövetségeseivel és partnereivel a Varsói Szerződés szervezetében és a KGST-ben. Készek vagyunk közösen dolgozni a kollektív szervezetek további demokratizálása és megreformálása érdekében. A kelet-európai országok nemcsak szövetségeseink, hanem szövetségeseink is. Minden eszközzel arra törekszünk, hogy biztosítsuk a progressziót és a stabilitást ezekben az országokban, a régióban és a kontinens egészén, az összes létező európai állam háború utáni határainak sérthetlenségét, ami különösen fontos a német egysülés gyorsuló folyamatának körülményei között.

4. Az átalakulási folyamatok Európa keleti felén egy új fejezetet nyithatnak a Kelet és Nyugat közötti kapcsolatok rendszerében. Új lehetőségeket nyitnak a helsinki folyamat továbbvitele és az „összeurópai otthon” eszméjének megvalósítása terén az Atlanti-óceántól az Urálig, objektíve jobb feltételeket teremtenek az európai kollektív biztonság kialakítására és a kontinens országai közötti hatékonyabb gazdasági együttműködésre, illetve az egységes jogi térség megteremtésére a társadalmi berendezkedésüktől függetlenül.

A fegyveres erők és a fegyverkezés csökkentése a szocialista országokban, a szovjet csapatok kivonása Csehszlovákia és Magyarország területéről, a hadiipar átalakítása, készségünk arra, hogy megvitassuk az USA javaslatait arra vonatkozóan, hogy mindkét ország 195 ezer főre korlátozza hadseregei létszámát Európa közepén, nemcsak lebontják az „ellenségképet”, hanem kihúzzák a talajt a NATO katonai doktrínájának alapját képező erőpolitika alól.

A szovjet–amerikai tárgyalások eredményeként számolhatunk azzal a perspektívával, hogy 1990-re jelentős eredményeket érünk el a fegyverkezés és a fegyveres erők csökkentése terén, mind az atomfegyverek, mind az általános fegyverek tekintetében.

Újabb lehetőségek nyílnak arra, hogy megszüntessük a katonai-politikai szövetségek szembenállását, azokat a stabilitást támogató tényezővé alakítva a jelenlegi viszonyok között. Ebből a célból gyengíteni kell a katonai jellegüket, a politikai jellegüket pedig erősíteni, úgy, hogy a szövetségek politikai vonásai domináljanak a katonai tartalmuk felett.

5. Most, amikor Kelet-Európa országaiban a viharos változások bizonyos fokú belső labilitást váltottak ki, különösen fontos a stabilitás biztosítása nemzetközi tekintetben. Ellenkező esetben, ahogy ez a múltban már többször megtörtént, a józan ész csődöt mondhat a rendszerek öfenntartási ösztöne előtt, és elszalasztjuk a civilizáció fejlődésének békés korszakába való átlépés esélyét.

Ebben a kontextusban intő jelnek kell tekintenünk azt, hogy ismétlődik a terrorcselekmények és a katonai akciók erőszakos módszereinek alkalmazása a nemzetközi ügyekben. Ennek példájául szolgálnak az USA cselekményei Panama kapcsán, vagy az, ahogy 1989 decemberében Párizs és Washington megpróbálta abba az irányba terelni a Varsói Szerződés országait, hogy avatkozzanak be a romániai ügyekbe.

Peresztrojkáink a külpolitikai viselkedés bizonyos, mindenkire kötelező és a kettős mércét elutasító normáinak következetes betartására irányul. Nem tehetjük meg, hogy nem reagálunk a megfelelő módon azon nyugati körök lépéseire, amelyek nem akarnak megfelelni ezeknek a normáknak, amikor az érdekeik úgy diktálják.

6. Az európai és a nemzetközi stabilitás megőrzésének alapvető komponense az egyes államok közötti kapcsolatok ideológiamentessé tétele. A Szovjetunió arra törekszik, hogy tartsa ezt a vonalat, de szembesül olyan tényekkel, amikor a Nyugat részéről ideológiai nyomás alá helyezik. Ez a komponens fajsúlyosan jelen van, amikor a nyugati országok értékelik a Kelet-Európában zajló eseményeket, és úgy állítják be azokat, mint a „szocializmus csődjét”, a NATO győzelmét „hidegháborúban” stb. Az ilyen gondolkodás logikája képes arra, hogy a következő zsákutcába vezesse a nemzetközi kapcsolatokat, s új konfrontációkat provokáljon.

7. Az európai és az egész világbeli egyensúly és stabilitás megőrzése szempontjából különös jelentőségre tett szert a németkérdés. A Szovjetunió tiszteli a németek nemzeti érzéseit, elismeri az önrendelkezési jogukat. Ugyanakkor a német egységet a háború utáni európai határok és Németország szomszédai érdekeinek a figyelembevételével kell megteremteni, s azt össze kell hangolni az összeurópai folyamatokkal. A háború után kialakult realitásoktól való eltérés, a megegyezés hiánya ezekben a kérdésekben destabilizációval fenyegetnek Európában. Az NDK és az NSZK közötti békés együttműködésnek, közeledésüknek fokozatosan kell bekövetkeznie, a megfelelő formában, egyes fejlődési szakaszokat megtéve.

Bármilyen arra irányuló próbálkozás, hogy mesterségesen tereljék és kierőszakolják a változásokat a németkérdésben, nem visz előre, hanem hátraveti Európát, megkérdőjelezve a többoldalú politikai rendezés lehetőségét és a jogi kötelezettségekbe vetett reményt, amelyeken a tartós európai békés rendnek nyugodnia kell, s ami a szovjet nép létérdeke.

1990. február 17.

SZKP KB Nemzetközi Osztálya

4.

Anatolij Zlenko, az USZSZK külügyminisztere első helyettesének feljegyzése a Kocsis Vilmos kijevi magyar ügyvivővel folytatott megbeszéléséről

Kijev, 1990. március 27.⁴⁷

Orosz nyelvű gépelt eredeti. ЦДАГО ф. 1, оп. 32, сnp. 2792, апк. 158–159.

A. M. Zlenko naplójából

USZSZK Külügyminisztériuma

[...] ⁴⁸ sz.

1990. március [...] ⁴⁹

Feljegyzés a Kocsis Vilmos⁵⁰ kijevi magyar konzullal folytatott megbeszélésről

Fogadtam Kocsis Vilmost, a főkonzuli teendőkkel ideiglenesen megbízott ügyvivőt.

Kocsis Vilmos átadta a magyar politikai pártok nyilatkozatát a legutóbbi romániai eseményekkel kapcsolatban, amelyek során megsértették a magyar kisebbség jogait.⁵¹ A megbeszélés folyamán a konzul kijelentette, hogy a Romániában zajló legutóbbi tragikus események nagyon aggasztják a magyar hatóságokat, akik arra törekednek, hogy a problémákat a politikai párbeszéd és tárgyalások útján oldják meg. Kérte, hogy tanulmányozzuk ezt a nyilatkozatot, mint a kialakult konfliktushelyzet politikai megoldására irányuló komplex erőfeszítések egyik elemét, s mint arra irányuló próbálkozást, hogy felhívják a nemzetközi közvélemény figyelmét azokra a veszélyekre, amelyek abból fakadhatnak, hogy megsértik a romániai magyar nemzeti kisebbség jogait.

Kocsis Vilmos kifejtette abbéli véleményét, hogy az új román kormányban nincsenek olyan erők, amelyek érdekelték lennének a magyarelles nacionalista hangulat elfojtásában. Megjegyezte, hogy ennek a nyilatkozatnak az a célja, hogy Románia összes demokratikus erejét egységbe kovácsolja a szélsőséges jelenségek megnyilvánulását megelőzve. Azt mondta, hogy Magyarországon is vannak olyan szélsőséges erők, amelyek feszültséget keltenek e probléma körül.

A konzul elmondta még, hogy a magyar kormányt nagyon aggasztja az, hogy növekszik a Romániából menekülők száma, amely már most is több mint 30 ezer főre rúg. Ha ez a folyamat nem áll meg, az rendkívül nehéz helyzetbe sodorhatja Magyarországot.⁵²

⁴⁷ A dokumentumon nem szerepel dátum. A datálásra vonatkozóan irányadó Zlenko március 27-i átirata az UKP KB titkára, Jurij Jelcsenko számára, amelynek mellékleteként megküldte a megbeszélésről készített feljegyzést. Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 32, сnp. 2792, апк. 157.

⁴⁸ Sic! Iktatószám nélkül.

⁴⁹ Sic! A nap dátuma nélkül.

⁵⁰ Életrajzi adatai nem ismertek.

⁵¹ Lásd a mellékletet.

⁵² A Magyarországon regisztrált menedékkérők száma 1989-ben 17 448 főt tett ki, akik 83 személy kivételével mind román állampolgárok voltak. KASZÁS, 2015, 49. Az 1990. márciusi marosvásárhelyi magyarelle-

Azt válaszoltam a konzulnak, hogy megértéssel viszonyulunk a magyar fél aggodalmaihoz, úgy gondoljuk, hogy ezek a tragikus események, és az azokkal összefüggő összes, a magyar–román államközi kapcsolatokat érintő problémát meg kell oldani, mindenekelőtt párbeszéd és tárgyalások révén. Aláhúztam, hogy fontosak a politikai lépések a nemzeti talajon kialakuló konfliktushelyzetek megoldásában.

A megbeszélésen részt vett J. M. Tjazskorob elvtárs, az USZSZK Külügyminisztériuma Protokoll Osztályának másodtitkára.

Az USZSZK külügyminiszterének első helyettese

Zlenko
A. M. Zlenko

Melléklet

A Kijevi Magyar Főkonzulátus diplomáciai jegyzéke az USZSZK Külügyminisztériumának a magyar parlamenti pártok közös nyilatkozatáról a marosvásárhelyi magyarellenes pogrommal kapcsolatban

Kijev, 1990. március 26.

Orosz nyelvű gépelt eredeti. ЦДАГО ф. 1, оп. 32, сnp. 2792, апк. 160–161.

A Magyar Népköztársaság⁵³ Főkonzulátusa USZSZK Külügyminisztériumának
6/1990

A Magyar Köztársaság Kijevi Főkonzulátusa tiszteletét fejezi ki az USZSZK Külügyminisztériumának és tisztelettel átnyújtja a magyar politikai pártok közös nyilatkozatát a legutóbbi romániai eseményekkel kapcsolatban.⁵⁴

A Magyar Köztársaság Kijevi Főkonzulátusa szükségesnek véli hangsúlyozni, hogy a Nyilatkozat szerzői között van az összes parlamenti képvisellel rendelkező párt, így a Nyilatkozat tartalma nemzeti konszenzust fejez ki. Ezen pártok közös fellépésének célja,

nes pogrom újabb menekülthullámot generált, egyes statisztikai kimutatások szerint az 1988–1994 közötti időszakban közel 54 ezer magyar nemzetiségű személy hagyta el szülőföldjét. RESZLER, 1999, 209.

⁵³ Sic! Feltűnő, hogy a Kijevi Magyar Főkonzulátus hivatalos okmányainak (diplomáciai jegyzékek, jelentések, levelek stb.) megszövegezésére rendszeresített levélpapír fejlécén még a köztársaság 1989. október 23-i kikiáltása után is megtartották a Magyar Népköztársaság államformát. Ezt hosszú ideig sem áthúzással, sem korrekttal nem módosították. Minden bizonnyal ekkoriban még hiányzott az új, köztársasági államformát hitelesítő bélyegző, illetve nem rendszeresítettek új hivatalos levélpapírt.

⁵⁴ 1990. március 22-én az országgyűlési választásokra országos listát állító pártok közül 11 közös nyilatkozatot adott ki, melyben elítélték a marosvásárhelyi magyarellenes erőszakot. A nyilatkozat orosz fordításban a diplomáciai jegyzék mellékleteként megtalálható. Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 32, сnp. 2792, апк. 162–164. Nem közöljük. Teljes szövegét lásd NSZ, 1990b.

hogy felhívja a nemzetközi közvélemény figyelmét azokra a veszélyekre, amelyek abból fakadnak, hogy megsértik a magyar nemzeti kisebbségek jogait, és amelyek veszélyeztethetik a Közép-Kelet-Európában zajló változásokat, illetve az európai egyesülés folyamatát. Egyúttal a Nyilatkozat mobilizálni kívánja Románia demokratikus erőit a szélsőséges erőkkel szembeni fellépés érdekében.

A Magyar Köztársaság Kijevi Főkonzulátusa megjegyzi egyúttal, hogy a magyar politikai pártok a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ebbéli álláspontjukat az ENSZ Alapokmányával, a helsinki folyamat dokumentumainak tartalmával, a nemzetközi jog általánosan elfogadott normáival összhangban, és a magyar kormány által a kérdésben elfoglalt álláspontnak megfelelően fejezik ki.

A Magyar Köztársaság Kijevi Főkonzulátusa, élve az alkalommal, ismét biztosítja az USZSZK Külügyminisztériumát a legmélyebb tiszteletéről.

Melléklet: 3 oldalon.

Kijev, 1990. április⁵⁵ 26.

5.

Alekszandr Merkuloznak, az UKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya vezetőjének előterjesztése az UKP Központi Bizottsága számára az USZSZK-val szomszédos országok területi igényeivel szemben szükséges intézkedésekről

Kijev, 1990. április 9.

Orosz nyelvű gépelt eredeti. ЦДАГО ф. 1, оп. 11, спр. 2165, арк. 85–89.

Titkos

Az UKP Központi Bizottságának⁵⁶

Az USZSZK-val szomszédos országok területi igényeivel szemben szükséges intézkedésekről

Az utóbbi időben Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon és Romániában egyes politikai pártok és nacionalista szervezetek vezetői, továbbá egyes állami és társadalmi szereplők területi igényeket fogalmazznak meg az USZSZK-val szemben.

A szovjetellenes kampányban, melynek lényege az, hogy a „történelmi igazságosság” helyreállítására és az „ösi keleti földek” visszavételére hivatkozva igazolják az államhatá-

⁵⁵ Sic! A dátum nyilván elírás. Helyesen: március.

⁵⁶ Az első lap jobb szélénél alján az SZKP KB ceruzával áthúzott érkeztető pecsétje látható: „SZKP KB Általános Osztály II. Szektor. 252/12. sz. bejövő. 6 oldalon. 1990. április 9. Visszaküldendő”.

rok felülvizsgálatának szükségességét, tudományos kutatóintézményeket és tömegtájékoztatási eszközöket használnak fel.

Hivatalos és magánszemélyek, továbbá az újonnan létrejött politikai pártok és csoportok küldöncsei az USZSZK területén tett útjaik során az „etnikai öntudat” és a szeparatista érzelmek felélesztése céljából agitálják a szovjet lengyeleket, magyarokat, románokat és szlovákokat.⁵⁷ Hasonló tevékenységet folytatnak egyes országok kijevi főkonzuljai.

Ezzel kapcsolatban az alábbiakról tájékoztatunk.

Lengyelországnak a nyugat-ukrajnai területekre támasztott igényeivel kapcsolatban a Szejm képviselője, a Gazeta Wyborcza főszerkesztője, Adam Michnik⁵⁸ úgy véli, hogy a lengyelek „keleti lengyel provinciákként” tekintenek ezekre a területekre, és hogy a „lengyel állam 500 éven át jelen volt ezeken a földeken”, illetve a „lengyel kultúrát nehéz elképzelni Lvov nélkül”.⁵⁹

A lengyel sajtóban egyre gyakrabban kritizálják a második világháború utáni szovjet–lengyel kétoldalú területcserére vonatkozó megállapodást. A legfőbb hangsúlyt arra fektetik, hogy állítólag nem volt egyenértékű ez a csere.

A Lengyel Köztársaság kijevi főkonzulátusa kapcsolatokat épít az USZSZK szeparatista erőivel és mozgalmaival, különösen a köztársaság nyugati megyéiben. A rendelkezésre álló információk szerint nemrég ennek a helyiségében tartottak egy tanácskozást az USZSZK lengyel katolikus papjaival, létrejött egy találkozó is az SdRP és az új politikai szervezetek képviselői között abból a célból, hogy felmérjék, mennyire erősek a szeparatista érzelmek Ukrajnában.⁶⁰

Lengyel részről lépéseket tesznek az USZSZK területén található lengyel kulturális és történelmi emlékek rendbetételére és restaurálására. Ezzel az a céljuk, hogy megőrkítsék a „lengyel jelenlétet” Ukrajna területén, amelynek elő kell majd segítenie az USZSZK-val szembeni területi igények érvényesítését.

Václav Havel⁶¹ és más szónokok a Masarik⁶² születésének évfordulója alkalmából elmondott beszédekben kiemelték, hogy a csehszlovák területi problémák megoldatlan-

⁵⁷ Sic! Vagyis a „szovjet magyarokat” is.

⁵⁸ Michnik, Adam (1946) lengyel történész, újságíró, lapszerkesztő, politológus. 1989. május 8-tól a lengyelországi rendszerváltás idején a legbefolyásosabb ellenzéki orgánus, a Gazeta Wyborcza főszerkesztője.

⁵⁹ 1919–1939 között Lemberg (lengyelül: Lwów, ukránul: Lviv) a Második Lengyel Köztársaság területéhez tartozott.

⁶⁰ Az orosz nyelvű eredetiben az PCAPИ rövidítés szerepel, ami csak egy lengyel párt nevével, illetve annak bevett rövidítésével, az 1990. január 28-án, a LEMP romjain alakult, magát szociáldemokratáknaként identifikáló Szociáldemokracija Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP – Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája) nevű formációnak feleltethető meg.

⁶¹ Havel, Václav (1936–2011) cseh író, politikus. A Charta '77 Mozgalom egyik alapítója és szövegíróje, 1989-ben az emberi jogok érvényesítésének és a politikai liberalizációnak egyik fő szószólója Csehszlovákiában, a „bársonyos forradalom” egyik értelmiségi vezetője. 1989. december 29-től 1992. július 20-ig Csehszlovákia elnöke, majd 1993. február 2-től 2003. február 2-ig a Cseh Köztársaság elnöke.

⁶² Masaryk, Tomáš Garrigue (1850–1937) cseh politikus, a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaság legnagyobb formátumú alakja, az államszövetség egyik alapítója, 1918. november 16-tól 1935. december 18-ig Csehszlovákia köztársasági elnöke.

sága nemcsak az ország nyugati, hanem keleti területeit is érinti. Ezzel a Szovjet-Kárpát-aljára vonatkozó igényt fogalmazták meg.

A (fasiszta irányultságú) Köztársaság Párt, melyet nemrég alapítottak Csehszlovákiában, Szovjet-Kárpátalja visszaszerzését nyilvánította programja prioritást élvező pontjának.

A csehszlovákiai ruszinok és ukránok szövetségében felvetették, hogy nem volt jogszerű a Kárpátontúli terület Ukrajnához csatolása, most azzal a követeléssel állnak elő, hogy teremtsék meg az összes ruszin egységét. Ebben a kontextusban figyelmet érdemel a kassai egyetemen „Kassai Ruszin Kezdeményezés” néven tanárokból és diákokból létrehozott szervezet, melynek célja Szovjet-Kárpátontúl Csehszlovákiához csatolása.

Magyarországon a „keleti földek visszavételére” irányuló propagandakampány a magyar szélsőségesség talaján, „Nagy-Magyarország lelki egyesítésének” jelszavával zajlik. Ebben az MDF, az SZDSZ és más politikai pártok képviselői vesznek részt. Arra hivatkozva, hogy meg kell védeni az USZSZK területén élő magyar nemzeti kisebbség érdekeit, a Panoráma című televíziós műsor rendszeresen felveti a háború után létrejött határok Magyarország javára történő felülvizsgálatának ötletét.

Élénk vita zajlik a külföldön élő magyarok kulturális és nemzeti autonómiájának kérdéséről, erősödik a különböző állami és társadalmi-politikai struktúrák rájuk gyakorolt politikai befolyása. Nyilvánvaló, hogy az a gondolat, hogy egy magyar főkonzulátust állítsanak fel Ungváron, azt a célt követi, hogy kiterjesszék a kárpátaljai magyarok körében végzett munkát, stimulálják a szeparatista hangulatot a körükben.⁶³

Megfigyelhető továbbá, hogy megpróbálják koordinálni az új magyar politikai pártok szovjet társadalmi szervezetek körében végzett tevékenységét. Erről tanúskodik például az ez év februárjában a szovjet–magyar határon zajlott közös tüntetés, amelyen a mi részünkről a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a RUH⁶⁴ és a Sevcsenko Ukrán Nyelvi Társaság vett részt. A tüntetés résztvevői nyílt levelet intéztek M. Sz. Gorbacsovhoz,⁶⁵ Václav Havelhez, Ion Iliescuhoz⁶⁶ és Szűrös Mátyáshoz, amely egy felhí-

⁶³ Lásd a 2. sz. dokumentumot.

⁶⁴ Az orosz nyelvű eredetiben az НДУ rövidítés szerepel, ami az ukrán RUH orosz megfelelőjének rövidítése (Народное движение Украины). A RUH az általánosan elfogadott rövidítése (a „ruh” ukrán szó önmagában is „mozgalmat” jelent) az 1989. október 8–10-én demokratikus társadalmi szervezetek egyesülésével létrejött ukrán nemzeti demokratikus mozgalomnak, az Ukrán Népi Mozgalom a Peresztrojkaért (Народний Рух України за перебудову) nevű szervezetnek. Az első elnökévé Ivan Dracs költőt választották. A mozgalom célja a demokratikus rendszer kiépítésének támogatása, gyorsítása, az ukrán nemzeti szuverenitás kereteinek megteremtése volt. A RUH 1990. október 25–28-i második gyűlésén elhagyták a szervezet nevéből a peresztrojka szót, az alapító okiratába pedig legfontosabb programpontként felvették Ukrajna függetlenségének megteremtését. A genezisére részletesen: ДАНИЛЕНКО, 2016, 80–86.

⁶⁵ Gorbacsov, Mihail Szergejevics (1931–2022) szovjet politikus, állami vezető. 1985. március 11-től 1991. augusztus 24-ig a Szovjet Kommunista Párt főtitkára, egyúttal 1989. május 25-től 1990. március 15-ig a Szovjetunió Legfelső Tanácsának elnöke, 1990. március 15-től 1991. december 25-ig a Szovjetunió elnöke.

⁶⁶ Iliescu, Ion (1930) román politikus. Az 1970-es és 1980-as években a Román Kommunista Párt funkcionáriusa, majd 1989. december 22-én az RKP és Nicolae Ceaușescu román pártfőtitkár helyére lépő ha-

vást tartalmaz arra, hogy nyilvánítsák demilitarizált övezetté a Kárpátokat és függeszték fel a lokátorállomás építését Kárpátalján.⁶⁷

Romániában a Nemzeti Liberális Párt (NLP), a Nemzeti Parasztpárt (NPP), illetve különféle nacionalista csoportok és szervezetek komoly erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy népszerűsítsék „Nagy-Románia” eszméjét.

Nemrég az NLP orgánuma, a Dreptatea⁶⁸ publikálta a „Bukarest–Kisinyov Szabad Határátlépésért Nemzeti Cselekvési Bizottság” elnöke, G. Găvril-Copil⁶⁹ levelét „Aggodalom az Észak-Bukovinában, a Moldovai SZSZK-ban és Dél-Besszarábiában kialakult helyzet miatt” címmel.

Dél-Besszarábia USZSZK-hoz csatolását a cikk úgy állítja be, mintha az szerves része lett volna „Besszarábia annexiójának” a Németország és a Szovjetunió közötti 1939. évi titkos egyezmény keretében, Észak-Bukovina USZSZK-hoz csatolását pedig mint a Szovjetunió 1940. évi „expanziós terveinek” megvalósulását.

Végül G. Găvril-Copil megjegyzi: „A Szovjetunió Népi Küldötteinek Kongresszusa nagy szavazattöbbséggel ítélte el a Molotov–Ribbentrop-paktumot. Ez az aktus automatikusan azt feltételezi, hogy Moszkva azokat támogatja, akik súlyos károkat szenvedtek a paktum miatt. Úgy véljük, hogy a paktum elítélésével a Szovjetunió gyakorlatilag elismeri, hogy fel kell számolnia azoknak az erőszakos cselekedeteknek a következményeit, amelyek a Prut keleti partjától a Dnyeper keleti partjáig terjedő területen élő románok önrendelkezési joga ellen irányultak.”

Radu Câmpeanu, az NLP elnöke,⁷⁰ akit államfőnek is jelölnek, arra a kérdésre, hogy a besszarábiai határ megváltoztatható-e, ez év március 31-én a következőket válaszolta: „A jelenlegi politikai feltételek mellett Besszarábia és Bukovina népe csak a politikai autonómiát és kulturális különállást követeli. Ugyanakkor, ha a politikai feltételek

talmi centrum, a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának elnöke. 1990. május 20-tól 1996. november 29-ig, majd 2000. december 20-tól 2004. december 20-ig a Román Köztársaság elnöke.

⁶⁷ A Munkácsi járáshoz tartozó Pisztraházától (oroszul: Пестржалово/Пестрялово, ukránul: Пістрялове) 7,5 kilométerre északra folyó építkezéstről van szó. A szovjet hatóságok 1984-ben döntöttek a Munkács melletti Sipka katonai bázis területén lévő, s 1979-ben beindított „Dnyeper” típusú rádiólokációs rakétavédelmi állomás kiváltásáról, illetve egy korszerűbb, „Darjal-Um” típusú lokátorállomás felépítéséről Pisztraháza mellett. Az építkezések 1986-ban kezdődtek, az objektum jellegét és építésének célját eltitkolták, a katonai szervek azt kommunikálták a helyi lakosság felé, hogy térsztagyárat fognak létesíteni a feltűnő, a föld felszíne felett 17 emeletes monstrum területén. 1989 őszén a létesítmény megvalósítása ellen széles körű társadalmi ellenállás bontakozott ki, ennek ellenére folytatódtak az építkezések a lokátorállomás területén. A dokumentum az 1990. február 24-i, a beregsurányi „Almáskertben” zajlott, közös magyar–ukrán környezetvédelmi nagygyűlésre utal, amelynek fő célja az építkezés megakadályozása volt. A legnagyobb tiltakozó akciót mindazonáltal 1990. május 29-én tartották, ekkor a munkácsi tüntetők lezárták a Munkácsra vezető vasútvonalat is. A Kárpánton túli Területi Tanács ezt követően hozott egy határozatot az építkezések ideiglenes felfüggesztéséről, a rendőrség lezárta a lokátorállomás felé vezető utat a katonai szállítmányok előtt. Az építkezést a szovjet hatóságok 1990. augusztus 2-án állították le véglegesen.

⁶⁸ Ez téves. A Dreptatea nem az NLP, hanem a Nemzeti Parasztpárt orgánuma volt.

⁶⁹ Életrajzi adatai nem ismertek.

⁷⁰ Câmpeanu, Radu-Anton (1922–2016) román politikus, 1990. január 15-től 1993. február 28-ig a Nemzeti Parasztpárt elnöke, 2004–2008-ban a román parlament felsőházának szenátora.

Európa egészében megváltoznak, és Besszarábia és Bukovina lakossága követelni fogja a Romániával való egyesülést, nem látok okot arra, hogy lemondjunk erről.”

A kisinyovi román főkonzulátus küszöbönálló megnyitásával kapcsolatban a román hatóságok felvetették annak kérdését, hogy nem lehetne-e a főkonzulátus majdani illetékességi körzetéhez venni Csernovci és Odessza megyéket. Erre nem lehet másként tekinteni, mint annak előkészületére, hogy a jövőben a „Nagy-Románia helyreállítására” irányuló kurzus keretében még erőteljesebben vessék fel az USZSZK-val szembeni területi igényeket.

A fent elmondottakat figyelembe véve célszerűnek vélném, hogy:

1. Bízunk meg az USZSZK Tudományos Akadémiája Nemzetközi Társadalmi és Gazdasági Problémák Kutatóintézete, Történettudományi Intézete, Állam- és Jogtudományi Intézete, és Társadalomtudományi Intézete kommunista vezetőit, hogy ez év április–május folyamán készítsék elő azokat a tudományosan megalapozott munkanyagokat a kormányzervek számára, amelyek az USZSZK-val szembeni területi igények jogszerűtlenségét igazolják, és amelyeket a köztársasági és határ menti megyék sajtója is közölhet. Az UKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályát és az USZSZK Külügyminisztériumát fel kell hatalmazni arra, hogy koordinálja az ebben a kérdésben a tömegtájékoztatási eszközökben elhangzó állásfoglalásokat.

Az ez évi és jövőbeni tudományos munkaterveikbe ezek az intézetek vegyék fel, hogy tájékoztató és elemző anyagokat készítenek erről a problematikáról az UKP KB és az USZSZK kormánya számára.

2. Az USZSZK Külügyminisztériumának kommunista vezetői hozzák a Szovjetunió Külügyminisztériuma tudomására, hogy annak ellenére, hogy az államhatárok felülvizsgálatát zászlajukra tűző különféle lengyelországi, csehszlovákiai, magyarországi és romániai társadalmi-politikai mozgalmak érezhetően aktivizálódnak, az illetékes szovjet külképviseletek nem tájékoztatják az USZSZK kormányát ennek a problémának a lényegéről.

Fel kell hívni az USZSZK New York-i, genfi, bécsi és párizsi állandó képviselteinek figyelmét az USZSZK-val szembeni területi igényekre, és utasítani kell őket arra, hogy határozottan tegyenek meg mindent az erre irányuló lehetséges kísérletek ellen, s vessék fel ezeket a kérdéseket a nemzetközi szervezetekben.

Figyelemmel kell követni, hogy a szomszédos országokban miként fejlődik az USZSZK-val szembeni ellenséges kampány, nyilván kell tartani azokat a tényeket, amelyek arra utalnak, hogy stimulálják a szovjet állampolgárok körében a szeparatista és ellenséges érzelmeket az említett országok kijevi főkonzulátusai részéről, és szükség esetén meg kell tenni a megfelelő lépéseket a diplomáciai csatornákon keresztül.

3. Az USZSZK Legfelső Tanácsa és az USZSZK Minisztertanácsa kommunista vezetőinek fel kellene vetniük a Szovjetunió kormánya előtt, hogy a lengyelországi, csehszlovákiai, magyarországi és romániai szovjet külképviseleteken hozzon létre posztokat az USZSZK állandó képviselői számára, továbbá hogy az ezekben az országokban akkreditált szovjet főkonzulok nevezzék ki az USZSZK képviselőit, ami lehetővé tenné, hogy hatékonyabban kövessük a dolgok állását, időben reagáljunk a negatív megnyilvánulásokra.

nulásokra, aktívabban fejlesszük a jószomszédi kapcsolatokat. Meg kell vizsgálni annak kérdését, hogy az USZSZK nem nyithatna-e nagykövetséget Varsóban, Prágában, Budapesten és Bukarestben.

4. Azokban a régiókban, amelyeket a Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és Románia területéről származók⁷¹ tömegesen és kompakt módon laknak, az UKP illetékes megyei pártbizottságainak erősíteniük kell a nemzeti kisebbségek körében a szeparatista érzelmek és mozgalmak veszélyeire figyelmeztető és azokat semlegesítő ideológiai nevelőmunkát. Folyamatosan tájékoztatniuk kellene az UKP Központi Bizottságát az ebben a tekintetben jelentkező új mozzanatokról és tendenciákról.

5. Az Ukrajna Társaság és az Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága kommunista vezetői dolgozzák ki, és az ukrán emigráns egyesületek és szovjet baráti társaságok vonalán meglévő lehetőségek kihasználásával valósítsák meg az USZSZK ellen irányuló ellenséges kampánnyal szembeni konkrét ellenintézkedéseket. Időközönként szemlézzék a nemzeti és emigráns sajtóban megjelent írásokat az USZSZK-val szembeni területi igényekről.⁷²

UKP Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője

A. Merkulov
A. Merkulov⁷³

1990. április 9.

6.

Beszámoló az Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága háromfős delegációjának 1990. április 19–26. közötti magyarországi látogatásáról

Kijev, 1990. április 28.

Orosz nyelvű gépelt eredeti. ЦДАГО ф. 1, оп. 32, спр. 2793, арк. 3–6.

⁷¹ Sic! Így az eredetiben is.

⁷² Az UKP KB a V. Ivasko első titkár által elnökölt április 13-i ülésén az alábbi határozatot hozta: „Egyetértünk az UKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának javaslatával ebben a kérdésben.” Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 11, спр. 2164, арк. 1, 5, 12. A feljegyzést és az arra vonatkozó központi bizottsági határozatot az UKP KB Politikai Bizottsága (Politbüro) április 17-én az alábbi pártszerveknek és intézményeknek küldte el: USZSZK Minisztertanácsa, USZSZK Külügyminisztériuma, UKP Volini, Zsitomiri, Kárpátontúli, Ivano-Frankovszki, Lvovi, Odesszai, Rovnói, Csernovci területi pártbizottságai, UKP Kijevi Városi Bizottsága, USZSZK Tudományos Akadémiája és annak kutatóintézetei (Történettudományi, Állam- és Jogtudományi, Nemzetközi Gazdasági és Társadalmi Problémák Kutatóintézete). Lásd ЦДАГО ф. 1, оп. 11, спр. 2165, арк. 91–92.

⁷³ Merkulov, Anatolij Vsevolodovics (1934) ukrán származású szovjet politikus, az UKP funkcionáriusa, agronómus. 1972–1976-ban az UKP KB Pártszervezeti Osztályának első helyettese, 1986–1990-ben az UKP KB tagja, egyúttal az UKP KB Külkapcsolatok Osztályának vezetője.

Beszámoló az Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága⁷⁴
delegációjának magyarországi útjáról⁷⁵

1990. április 19-től 26-ig a Magyar–Szovjet Baráti Társaság Vezetőségének meghívására Magyarországon tett látogatást az Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társaságának delegációja az alábbi összetételben:

V. P. Osznacs⁷⁶ elvtárs – az UBKKT Elnökségének elnöke.

Ny. M. Gavrilenko⁷⁷ elvtárs – az UBKKT Vezetőségének tagja, a Szovjetunió geológiai miniszterének helyettese, az Ukrajnai Geológiai Főigazgatóság vezetője, az USZSZK népi küldötte.

J. I. Dzsurdza elvtárs – az UBKKT Kárpátalja Megyei Tagozatának felelős titkára.

A delegáció megbeszélést folytatott a Magyar–Szovjet Baráti Társaság vezetőségének tagjaival, Straub F. Brunó⁷⁸ tiszteletbeli elnökkel és Bíró Gyula felelős titkárral, az Ipari Minisztérium államtitkárával, Pál Lászlóval,⁷⁹ a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma főosztályvezetőjével, Monori Istvánnal,⁸⁰ és a burzsoá demokratikus párt, a Magyar Demokrata Fórum egyik vezetőjével, elnökségének tagjával, Für Lajossal.⁸¹ Ez

⁷⁴ A továbbiakban a szövegben: UBKKT.

⁷⁵ V. P. Osznacs május 3-án továbbította a beszámolót az UKP KB-nak. Lásd ЛІАДГО ф. 1, оп. 32, спр. 2793, апк. 2. Az első oldalon, a lap jobb alsó sarkában az UKP KB érkeztetőpecsétje látható: „UKP KB Általános Osztály II. Szektor. 1559/162. sz. bejövő. 1990. május 4. Visszaküldendő”.

⁷⁶ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk. Minden bizonnyal nem azonos Vlagyimir Petrovics Osznacs (1944) orosz származású harmonikaművésszel, a Cseljabinszki Csajkovszkij Zeneművészeti Főiskola tanárával (1970-től) és igazgatójával (1987-től).

⁷⁷ Gavrilenko, Nyikolaj Mefogyjevics (1937) ukrán geológus, politikus, 1976-tól professzor. 1982–1987-ben az USZSZK geológiai minisztere, 1986–1990-ben az UKP KB tagjelöltje, 1990. május 15-től 1994. május 10-ig Ukrajna népi küldötte.

⁷⁸ Straub F. Brunó (1914–1996) biokémikus, politikus, 1949-től az MTA rendes tagja. 1988. június 29-től 1989. október 23-ig a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke. 1989. október 23-án, a Magyar Köztársaság kikiáltásának napján az Elnöki Tanács megszűnt, elnöki tisztsége megszűnésével Straub visszavonult a közszerepléstől. Az MSZBT elnöke ekkoriban, 1971-től 1989-ig Apró Antal volt. Utána az MSZBT irányítását egy ügyvezető elnökség vette át.

⁷⁹ Pál László (1942–2017) villamosmérnök, politikus. 1985–1989-ben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság főcsoportvezetője, 1986–1989-ben az országos középtávú kutatási-fejlesztési terv, a gazdaság-orientált kutatási program és az elektronizálási kormányprogram felelőse, 1989. júliustól az Ipari Minisztérium államtitkára, 1990. májusig a feldolgozóipar felügyeletét látta el. A kormány COCOM-ügyekkel megbízott képviselője. 1994. július 15-től 1995. július 15-ig a Horn-kormány ipari és kereskedelmi minisztere.

⁸⁰ Monori István (1932–2016) diplomata. 1954-ben végzett a leningrádi Herzen Pedagógiai Főiskolán, majd 1966-ban elvégezte a Pártfőiskolát. 1960–1963-ban másodtitkár, majd 1970–1975-ben tanácsos a Moszkvai Nagykövetségen, 1975–1978-ban a KÜM Külpolitikai és Elemző Főosztályának előadója, majd vezetője 1978-tól. 1983. május 10-től 1986. július 7-ig a Kijevi Főkonzulátus vezetője, 1988. január 1-től 1989-ig a KÜM I. Területi Főosztályának helyettes vezetője, majd 1989–1990-ben vezetője. 1990. augusztus 1-től 1991. november 29-ig a III. Területi Főosztály vezetője, 1993. szeptember 7-től 1995. szeptember 29-ig az Ungvári Főkonzulátus vezetője.

⁸¹ Für Lajos (1930–2013) történész, politikus, egyetemi tanár. 1988–1990 között az ELTE Bölcsészettudományi Kar Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszékének docense, 1990–2000 között egyetemi tanár. 1987-ben részt vett a lakitelki találkozóon, az MDF alapító tagja, 1989–1996-ban a párt elnökségének

év májusának elején az újjáválasztott parlament által ennek a pártnak a vezére, Antall József⁸² lesz kinevezve miniszterelnökké. A delegáció hosszas megbeszélést folytatott V. I. Sztukalinnal,⁸³ a Szovjetunió Magyar Köztársaságba akkreditált nagykövetével, a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége magyarországi képviselőjével, I. M. Vaskebával,⁸⁴ meglátogatta a Szovjet Tudomány és Kultúra Házát Budapesten, és annak igazgatójával, V. M. Kuvnyevával⁸⁵ megvitatta az együttműködés további lehetőségeit a Szovjet Tudomány és Kultúra Háza és az UBKKT közötti jelenlegi bonyolult feltételek között.

Budapesten kívül a delegáció ellátogatott Székesfehérvárra és a Balaton vidékére, megismerkedett a Vörös Október Férfiruhagyárral (Budapest), a balatonfenyvesi állami gazdasággal,⁸⁶ a hévízi termálfürdő melletti szanatóriummal, a balatonboglári borászati üzemmel, a székesfehérvári Barátság Házával és más objektumokkal.

Ny. M. Gavrilenko elvtárs részt vett a fiatal magyar geofizikusok konferenciáján, tárgyalásokat folytatott az Országos Földtani Főigazgatóság vezetésével, és az Ukrán Geológiai Főigazgatóság részéről aláírt egy egyezményt az Országos Földtani Főigazgatósággal, amely magában foglalja a delegációcserét, a közös munkát a geoökonómia, a termálvizek felhasználásának technológiája, az ásványkincsek kutatási módszerei, továbbá geofizikai eszközök és berendezések közös gyártása terén. A Balaton melletti állami gazdaság vezetésével pedig előzetes jelleggel megvitatták egy közös szovjet–magyar vállalat létrehozásának lehetőségét az egyik Herszon megyei hasonló profilú gazdasággal. Felvetették, hogy ebből a célból a közeljövőben jó lenne kölcsönösen szakembereket delegálni a másik országba, nem valutáris finanszírozás keretén belül.

A delegáció nem sokkal az országban lezajlott parlamenti választások után tartózkodott Magyarországon – amelynek során a baloldali erők (az MSZP és az MSZMP) vereséget szenvedtek, a többséget pedig a burzsoá és jobboldali burzsoá pártok szereztek meg, amelyek szocialistaellenes és jelentős mértékben szovjetellenes álláspontot hangoztattak –, s ez lehetővé tette, hogy megfigyeljük a szocializmus lebontásának és

tagja, 1991-ben alelnöke, majd 1993-ig ügyvezető elnöke. 1990. május 23-tól 1994. július 15-ig a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere. 1994. február 9-től 1996. március 2-ig az MDF elnöke.

⁸² Antall József (1932–1993) történész, muzeológus, politikus. 1964-től a Ssemelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyv- és Levéltár munkatársa, tudományos kutató, igazgatóhelyettes, majd 1974-től megbízott főigazgató, 1985-től főigazgató. 1989. október 21-től az MDF elnöke, 1990. május 23-tól haláláig, 1993. december 12-ig a Magyar Köztársaság miniszterelnöke.

⁸³ Sztukalin, Borisz Ivanovics (1923–2004) az SZKP funkcionáriusa, diplomata. 1982. december 6-tól 1985. július 5-ig az SZKP KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője, majd 1985. július 19-től 1990. június 8-ig a Szovjetunió budapesti nagykövete.

⁸⁴ Vaskeba, Ivan Mihajlovics (1941) kárpátaljai ruszin származású újságíró, diplomata, Nagyszőlősen született. 1968-tól 1973-ig az USZSZK Állami Rádió és Televíziójának kárpátaljai tudósítója. 1974. októbertől 1990. decemberig a SZU budapesti nagykövetségének első titkára, majd tanácsosa, sajtóattasé, majd az SZBTSZ magyarországi képviselője.

⁸⁵ Kuvnyeva, Vilma Mihajlovna (1935) a filozófiai tudományok kandidátusa, 1960–1965 között a Komszomol Kárpátontúli Területi Bizottságának titkára, majd első titkára, 1973–1989 között az UKP KB instruktora, 1989–1992-ben a budapesti Szovjet Tudomány és Kultúra Háza igazgatója. 1994–2006-ban az Oroszország és Ukrajna Népei Barátsága Társaság munkatársa.

⁸⁶ Sic! Hivatalosan: Balatonnagyberek Állami Gazdaság.

a szovjetellenesség erősödésének folyamatát az országban, továbbá a lakosság jelentős rétegének elégedetlenségét életszínvonalának folytatódó romlása miatt.

Az országban valóságos romanofóbia uralkodik, amely a romániai Erdélyből menekülő magyarok jelenléte és jelentős száma miatt erősödik. Megfigyelhető volt az elégedetlenség amiatt is, ahogyan a szomszédos Csehszlovákiában bánnak a magyar kisebbséggel.

Az utóbbi időben kiéleződő gazdasági problémák és nehézségek tovább súlyosbodnak, a külső adósság elérte a 20 milliárd dollárt, a hiteltörlesztés a nemzeti jövedelem nagy részét elnyeli. Mindenütt panaszkodtak nekünk, hogy a Szovjetunió csökkentette a hagyományos magyar termékek importját, egyes termékekre, különösen a borra, a ruháneműre, az autóbuszokra és a magyar ipar más termékeire nincs kereslet a nyugati piacon, és hogy a Szovjetunióból nem érkezik meg a személyautó, elektromos energia és energiahordozók előre egyeztetett mennyisége.

/Az MSZBT vezetése éppen a delegáció magyarországi tartózkodása idején hozott egy döntést, melynek értelmében gyakorlatilag feloszlatják a Társaságot. Ez év április 20-án reggel Straub F. Brunó, az MSZBT tiszteletbeli elnöke összehívta az Elnökség ülését, és közölte a döntést arról, hogy a Társaság 1990. őszi rendkívüli országos konferenciájáig felfüggesztik a Bíró Gyula vezette központi apparátus működését, a Társaság minden nemzetközi kapcsolatát, s elbocsátják az összes felelős és technikai munkatársát.⁸⁷ Konzultálni fognak azon parlamenti pártok és társadalmi erők vezetőségével, amelyek érdekeltek a szovjet–magyar kapcsolatok megőrzésében és megerősítésében. Lehetséges, hogy a Társaság megváltoztatja az elnevezését, megszüntetik az ideológiai jellegét, és tekintettel arra, hogy az állam részéről megszűnik a pénzügyi támogatása, arra fog törekedni, hogy új szponzorokat találjon, bevonja a tevékenységébe a különféle társadalmi erőket, például a burzsoá és vallási szervezeteket.

A kialakult körülmények közepette várható, hogy csökkenteni fog az MSZBT tekintélye és rohamosan csökkenteni fog a súlya a magyar társadalmi-politikai életben. Gyakorlatilag megszűnik a szervezeti kapcsolat az MSZBT, illetve helyi tagozatai és a magyar társadalmi szervezetek között, szűkülni fog annak lehetősége, hogy a magyarországi szervezetek segítséget nyújtsanak a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége magyarországi képviselőjének és a budapesti Szovjet Tudomány és Kultúra Háza működéhez. A nehézségek a magyar társadalom körében végzett munkánk során csak növekedni fognak azzal, hogy a szovjet csapatokat gyorsítva vonják ki Magyarországról, csökken a turizmus a Szovjetunióból, és gyakorlatilag megszűnnek a baráti kapcsolatok a megyéink között, amelyek alapjául a pártközi kapcsolatok szolgáltak.

A magyar fél (Straub F. Brunó, Für Lajos, Monori István) a megbeszéléseink során aláhúzta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség „hasznosságát” a szovjet–magyar és magyar–szovjet kapcsolatokban,⁸⁸ célzott arra, hogy kívánatos lenne valamilyen formában autonómiát biztosítani a megye azon járásai számára, amelyekben a magyar lakosság összpontosul. Monori István nem titkolta abbéli kívánságát, hogy minél hamarabb

⁸⁷ A dőlt zárójelbe tett rész a lap bal szélén ceruzával kiemelve.

⁸⁸ Sic!

elfoglalhassa a Magyar Köztársaság ungvári főkonzuli posztját, kitartóan érdeklődött aziránt, hogy hogyan lehetne megoldani ezt a kérdést, hogyan lehetne egy újabb magyar diplomáciai képviselőt nyitni az USZSZK területén.

A magyar beszélgetőpartnerek ugyancsak kitartónak mutatkoztak abban a kérdésben, hogy a Szovjetunió területén valamilyen emlékhelyet (emlékművet) lehessen létrehozni azon magyarok számára, akik itt hunytak el a második világháború idején és a háborút követően (a második magyar hadsereget a hitleri csapatokkal együtt a Don-kanyar körzetében semmisítették meg a szovjet csapatok). Egy ilyen emlékmű felállításának lehetséges helyeként nevezték meg Kijev Darnyicai kerületét, ahol állítólag a háború után működött a magyar hadifoglyok számára létrehozott tábor és kórház. Kijelentettük, hogy megértéssel viszonyulunk a magyar közvéleménynek ehhez a humánus kezdeményezéséhez (ennek kezdeményezője az MSZBT volt), de ebben a kérdésben szovjet–magyar politikai szinten kell döntést hozni. A szovjet–magyar kapcsolatok történetében meglévő, úgynevezett „fehér foltok” tanulmányozására az MSZBT és SZBTSZ vonalán a Magyar Köztársaságból egy történészcsoportot küldtek a Szovjetunióba, amely ez év áprilisának végén Moszkvába és Kijevbe látogatott, és megbeszéléseket folytatott szovjet történészekkel és háborús veteránokkal.

Úgy véljük, hogy az UBKKT delegációjának magyarországi látogatása és megbeszélései a magyar társadalom képviselőivel lehetővé tették, hogy behatóbban tanulmányozzuk az ország helyzetét, és kijelöljük a magyar szervezetekkel és szervezetekkel folytatott munka irányait a kardinálisan megváltozott feltételek közepette.

A delegáció tagjai többször kifejtették a magyar szervezetek és szervek képviselői előtt, hogy nem értik, miért tombol a szovjetellenesség a magyar tömegkommunikációs eszközökben, amire minduntalan azt a választ kapták, hogy ezek a hírcsatornák úgymond irányíthatatlanok és ők nincsenek abban a helyzetben, hogy megtiltsák a szovjetellenes anyagok közzétételét. Van némi remény arra, hogy ezek a választási kampány által kiváltott szenvedélyes érzelmek hamarosan maguktól kimúlnak, és hogy az újonnan megalakuló kormány és más állami szervek, amelyek érdekelték abban, hogy fennmaradjon a jó viszony a Szovjetunióval, hozzá fognak járulni ehhez.

Az MSZBT-ben kialakult helyzet figyelembevételével szükség lenne arra, hogy továbbra is segítséget és támogatást nyújtsunk neki, figyelemmel viszonyuljunk minden egyes kéréséhez és javaslatához. A budapesti Szovjet Kultúra és Tudomány Háza munkáját, mind annak kiterjedtségét, mind a formai változatosságát tekintve, jelentős mértékben szélesíteni kellene, amihez meg kell adni a szükséges anyagi és emberi segítséget.

1990. április 28.

*V. Osznacs V. P. Osznacs
Gavrilenko Ny. M. Gavrilenko*

7.

**Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter feljegyzése
a Jeszenszky Géza magyar külügyminiszterrel folytatott 1992. szeptember 22-i
megbeszéléséről az ENSZ New York-i székházában
az ukrán–magyar politikai és gazdasági kapcsolatok legfontosabb kérdéseiről
New York, 1992. szeptember 22. után**

Ukrán nyelvű gépelt eredeti. ЛДАБО ф. 5233, оп. 1, спр. 14, арк. 194–196.

A. M. Zlenko naplójából

Feljegyzés a Jeszenszky Géza magyar külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről

Szeptember 22-én az ENSZ New York-i székházában kölcsönös egyeztetés alapján találkozóra került sor Jeszenszky Gézával,⁸⁹ a Magyar Köztársaság külügyminiszterével.

A találkozó elején Jeszenszky Géza megjegyezte, hogy a Magyarország és Ukrajna közötti kapcsolatok fejlődése a legszebb példája két szomszédos baráti ország együttműködésének. Magyarország teljes egészében támogatja Ukrajna gyakorlati lépéseit ama szándékának realizálására, hogy atomfegyvermentes hatalom legyen, Ukrajnában a Nyugat és Kelet közötti kapocs egyik láncszemét látva. Magyarország értékeli és támogatja Ukrajna azon törekvését, hogy integrálódjon az európai struktúrákba, nagyra értékeli Ukrajna nemzeti kisebbségekre vonatkozó álláspontját, figyelembe véve, hogy ez egy nagyon fontos területe az együttműködésnek.

A magam részéről ugyancsak nagyra értékeltem a Magyarországgal folytatott kétoldalú együttműködés fejlődését, hangsúlyozva, hogy a Magyar Köztársaság számunkra nagyon fontos politikai és gazdasági partner, amellyel már több mint húsz megállapodást értünk el, s ezzel jelentős alapokat fektettünk le az ukrán–magyar együttműködés fejlesztéséhez és megerősítéséhez különböző területeken. Kifejeztem köszönetünket azért a támogatásért, amelyet Magyarország nyújtott nekünk azokhoz az erőfeszítéseinkhez, hogy belépjünk az Európa Tanácsba.

A beszélgetés folyamán a továbbiakban hangsúlyoztam, hogy Ukrajna a külpolitikájában együttműködésre törekszik minden állammal, s különös figyelmet fordít a szomszédokkal való kapcsolatokra.

Jeszenszky Géza felvetette az egyszerűsített határátlépés rendszerének kérdését a két ország között, megjegyezve, hogy a határ átlépése a közúti forgalomban néha több napot vesz igénybe.

⁸⁹ Jeszenszky Géza (1941) történész, diplomata. 1990. május 23-tól 1994. július 15-ig az Antall- és a Boross-kormány külügyminisztere.

Ezzel kapcsolatban tájékoztattam, hogy a két egyezménytervezetet a könnyített határátlépés rendszerét illetően, amelyeket a magyar fél átadott nekünk, jelenleg az illetékes ukrán szervek tanulmányozzák, ám egyes szervek már jóvá is hagyták.

Egyetértettünk a beszélgetőpartnerrel abban, hogy a gazdasági kapcsolatok hatékony fejlesztése érdekében a könnyített határátlépési rendszer a legfontosabb jelentőséggel bír.

Jeszenszky Géza nagyra értékelte a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ukrán törvénykezést. Ugyanakkor jelezte, hogy abban semmilyen rendelkezés nincs a nemzeti kisebbségek azon jogára vonatkozóan, hogy közigazgatási egységeket hozzanak létre, s ez nem teszi lehetővé a Kárpátalján élő magyarok számára, hogy önkormányzati szervet hozzanak létre. Puhatolózott aziránt, hogy lehetséges lenne-e ennek megfelelő módon megváltoztatni a nemzeti kisebbségekre vonatkozó ukrán törvényt. Kijelentette eközben, hogy annak idején Kijev megígérte, hogy pozitívan dönti el ezeket a kérdéseket, de akkor az ellenzék ellene volt. Most, szavai szerint, a nemrég lezajlott budapesti találkozója Vjacseszlav Csornovollal⁹⁰ megmutatta, hogy „az ellenzék rugalmasabban tekint erre a problémára”.⁹¹ A magyar–ukrán alapszerződés magyar parlamenti ratifikációja, folytatta Jeszenszky Géza, attól függ, hogy közigazgatási és kulturális öngazgatást biztosítanak-e a kárpátaljai magyarok számára.⁹²

Megígértem Jeszenszky Gézának, hogy tájékoztatom Magyarországot aggodalmáról a parlamentet és Ukrajna elnökét. Ugyanakkor egyenesen megmondtam neki, hogy a nemzeti kisebbségekről szóló törvény, amit nemrég fogadtak el, egy igen kiegyensúlyozott jogszabály, megfelel a nemzetközi szabványoknak, és garantálja a nemzeti kisebbségek jogait. Bizonyos tekintetben a törvény még felül is múlja a nyugat-európai demokráciák hasonló jogalkotását. Nem érdemes ezt a kérdést megváltoztatni vagy kiegészíteni.

A találkozó barátságos és őszinte légkörben zajlott. A találkozón ukrán részről részt vett: V. G. Batyjuk, Ukrajna ENSZ mellé delegált állandó képviselője, A. D. Pljusko, a Külügyminisztérium Bilaterális Kapcsolatok Igazgatóságának helyettes vezetője, I. O. Betyjar, a miniszteri titkárság vezetője, és O. F. Mocik, az állandó képviselőlet másodtitkára.

⁹⁰ Csornovoll (Csornovill), Vjacseszlav Makszimovics (1937–1999) ukrán újságíró, kritikus, politikus, 1990. május 11-től 1999. március 25-ig az USZSZK – illetve 1991. december 2-től az Ukrán Köztársaság – népi küldötte, 1989-ben a RUH egyik alapítója, 1992. március 1-től a RUH társelnöke, 1990. decembertől elnöke.

⁹¹ Csornovoll 1992. szeptember 8–9-én tartózkodott Budapesten az MDF vezetőségének meghívására. Budapesti útja során tárgyalt Für Lajossal és Jeszenszky Gézával. Sajtótájékoztatót értékelte budapesti megbeszélései eredményeit. Lásd DARÓCZI, 1992.

⁹² A Magyar Köztársaság és az Ukrajna között a jószomszédság és együttműködés alapjairól szóló szerződést (alapszerződés) 1991. december 6-án írták alá Kijevben. A szerződést az ukrán parlament 1992. július 1-én ratifikálta. A magyar ratifikációs eljárás során a Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága ugyanakkor nem értett egyet a szerződés 2. cikk 2. bekezdésében megfogalmazott, úgynevezett területi klauzulával, ezért a szerződés szövegét visszaadta a Külügyminisztériumnak, hogy az vizsgálja meg a kifogásolt passzust és érje el, hogy azt a helsinki záróokmányban foglaltaknak megfelelően módosítsák. Erre részletesen lásd SÁRINGER, 2021, 90–92.

Magyar részről részt vett: Endreffy Miklós, a külügyminiszter megbízott helyettese, Oberfrank Ferenc, a külügyminiszter asszisztense, és Karbuczky Imre, a magyar ENSZ-képviselő első titkára.

Zlenko
A. M. Zlenko
Miniszter

Rövidítések és irodalomjegyzék

ЦДАГО	Центральний державний архів громадських об'єднань України (Ukrajnai Társadalmi Szervezetek Központi Állami Levéltára, Kijev) 1. sz. fond Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága 7. sz. fond Ukrajnai Komszomol Központi Bizottsága
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Ukrajna Legfelső Hatalmi és Igazgatási Szerveinek Központi Állami Levéltára, Kijev) 1. sz. fond USZSZK Legfelső Radája 5110. sz. fond Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága 5233. sz. fond Ukrajna elnökének hivatala
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest XIX–J–1–j Külügyminisztérium TŰK-iratok XIXI–J–1–k Külügyminisztérium Általános iratok
EGK	Európai Gazdasági Közösség
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
KB	Központi Bizottság
KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KÜM	Külügyminisztérium
MDF	Magyar Demokrata Fórum
MK	Magyar Köztársaság
MNK	Magyar Népköztársaság
MSZBT	Magyar–Szovjet Baráti Társaság
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZP	Magyar Szocialista Párt

MTI	Magyar Távirati Iroda
MŰOSZ	Magyar Újságírók Országos Szövetsége
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Észak-atlanti Szerződés Szervezete)
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
OSZSZSZK	Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság
PB	Politikai Bizottság
RATAU	Радиотелеграфное агентство Украины (Ukrán Távirati Iroda)
RETÖRKI	Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum
RUH	Народний Рух України (Ukrán Néppárt)
USA	United States of America (Amerikai Egyesült Államok)
SZDSZ	Szabad Demokraták Szövetsége
SZBTSZ	Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZMBT	Szovjet–Magyar Baráti Társaság
SZU	Szovjetunió
TÜK	titkos ügyiratkezelés
UBKKT	Українське общество дружбы и культурных связей с заграницею (Ukrajnai Nemzetközi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Társasága)
UKP	Ukrán Kommunista Párt
USZSZK	Ukrajnai Szovjet Szocialista Köztársaság
арк.	аркуш (lap)
оп.	опис (raktári jegyzék)
спр.	справа (ügyirat)
ф.	фонд (fond)
sz.	szám

*

BARÁTH
2014

BARÁTH Magdolna: *A Brezsnyev-doktrínától a „Sinatra-doktrínáig”. Gorbacsov és Kelet-Európa*, In: *A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944–1990*, szerk. BARÁTH Magdolna, Budapest, Gondolat Kiadó, 2014, 280–292.

- BARÁTH–RAINER M.
2000
BARÁTH Magdolna – RAINER M. János (szerk.): *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból 1985–1991*, Budapest, 1956-os Intézet, 2000.
- DARÓCZI
1992
DARÓCZI László: *Vjacseszlav Csornovil Budapesten. Ukrajna és a neokolonializmus*, In: *Új Magyarország*, 2. (1992) 213. sz. (1992. szeptember 9.) 3.
- EMBER
1982
EMBER Győző: *Levéltári terminológiai lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- HORN
1990
HORN Gyula: *A megállapodás megfelel a realitásoknak*, In: *Népszabadság*, 48. (1990) 60. sz. (1990. március 11.) 3.
- KASZÁS
2015
KASZÁS Veronika: *Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–1989. Út a menekültkérdés tagadásától az 1951. évi genfi menekültügyi egyezményhez való csatlakozásig*, Budapest, Gondolat Kiadói Kör, 2015.
- KESKENY
2012
KESKENY Ernő: *A magyar–oroszl kapcsolatok 1989–2002*, Budapest, Századvég, 2012.
- NSZ
1990a
Egy lépés a csapatkivonás felé, In: *Népszabadság*, 48. (1990) 29. sz. (1990. február 3.) 1.
- NSZ
1990b
Tizenegy párt közös felhívásban tiltakozott a romániai magyarságot fenyegető támadások ellen, In: *Népszabadság*, 48. (1990) 69. sz. (1990. március 23.) 3.
- PALÁDI
2021a
PALÁDI Renáta: *Ukrán és magyar iratok Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter magyarországi látogatásáról 1990 augusztusában*, In: *Lymbus Magyarástudományi Forrásközlemények*, 19. (2021) II, főszerk. UJVÁRY Gábor, Budapest, Külgazdasági és Külügyminisztérium – Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Eötvös Loránd Kuratóri Hálózat – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára – Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, 2021, 613–635.

- PALÁDI
2021b
- PALÁDI Renáta: *A magyar–ukrán kétoldalú kapcsolatépítés jogi, diplomáciai és protokolláris nehézségei 1989–1991 között*, In: *Külügyi Műhely*, 4. (2021) 1. sz. 6–31.
- PÁLDI
2001
- PÁLDI András: *Ukrajna: az ígéretnek évtizede. A rendszerváltó elit a nagy szláv testvérnek nem hátat fordítva, de mégis eltávolodva Nyugat felé akar orientálódni*, In: *Népszabadság*, 59. (2001) 197. sz. (2001. augusztus 24.) 6.
- RESZLER
1999
- RESZLER Gábor: *A Romániából Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkezett bevándorlók néhány demográfiai jellemzője (1985–1995)*, In: *Migráció. Tanulmánygyűjtemény*, II, szerk. TÓTH Pál Péter – ILLÉS Sándor, Budapest, KSH Népeségstudományi Intézet, 1999, 209–220.
- SÁRINGER
2018
- SÁRINGER János (szerk.): *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához. II. kötet (1991. január – 1991. december)*, Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló, 2018. (VERITAS Könyvek, 11.)
- SÁRINGER
2021
- SÁRINGER János: *Mozaikok a magyar –ukrán diplomáciai kapcsolatok 1991 és 1992 közötti történetéből*, In: *Külügyi Szemle*, 20. (2021) 4. sz. 85–104.
- SERES
2023
- SERES Attila: *Kárpátalja a peresztrojka és a magyarországi rendszerváltoztatás erőterében. Magyar levéltári dokumentumok 1985 –1990. I. kötet (1985. április – 1990. május)*, Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, 2023. (VERITAS Könyvek, 32.)
- ДАНИЛЕНКО
2016
- ДАНИЛЕНКО, Віктор: *Розпад СРСР та Україна*, In: *25 років незалежності. Нариси історії творення нації та держави*, відповідальний редактор СМОЛІЙ, Валерій, Київ, Ніка-Центр – Інститут історії України НАН, 2016, 31–140.
- ЧЕРНЯЕВ–ВЕБЕР–
МЕДВЕДЕВ 2008
- ЧЕРНЯЕВ, Анатолий – ВЕБЕР, Александр – МЕДВЕДЕВ, Вадим (составители): *В Политбюро ЦК КПСС. По записям Анатолия Черняева, Вадима Медведева, Георгия Шахназарова (1985–1991)*, Москва, Горбачев-Фонд, 2008.